

PALÁC KRÁLOVNY ANNY JAGELLONSKÉ

PO STOPÁCH ZANIKLÉ REZIDENCE NA PRAŽSKÉM HRADĚ

PETR ULIČNÝ

Palace of Queen Anne of Bohemia and Hungary: In the footsteps of a vanished residence at Prague Castle

The queen's palace which was probably located at Prague Castle since the time of Vladislaus II of Bohemia and Hungary was inhabited by Anne of Bohemia and Hungary, the wife of King Ferdinand I, until 1541 when a fire destroyed it. The palace disappeared without a trace from the castle topography and various opinions have been expressed on its exact location. The article presents the options that are based on the analysis of sources, especially the description of the 1541 fire by Václav Hájek of Libočany, hypothesising that the palace had two parts. The main one was to the north of the White Tower, on the site of today's central wing, while the other one was to the south of the tower, encompassing the compound that was called the Lion's Court at the time of Rudolf II.

Keywords: Prague Castle – Anne of Bohemia and Hungary – Ferdinand I – Vladislaus II of Bohemia and Hungary – palace

Na Pražském hradě se patrně od dob Vladislava Jagellonského nacházel palác královny, v kterém do roku 1541, kdy jej zcela zničil požár, bydlela královna Anna Jagellonská, manželka krále Ferdinanda I. Palác beze stopy zanikl a ohledně jeho lokalizace byly vysloveny různé názory. V předloženém článku jsou představeny možnosti, které plynou z analýzy dochovaných písemných pramenů, zejména popisu požáru od Václava Hájky z Libočan, na základě nichž je prezentována hypotéza, že palác měl dvě části. Hlavní se nacházela severně od Bílé věže, v místě dnešního středního křídla, zatímco druhá byla jižně od věže a tvořil ji areál, známý v době Rudolfa II. jako Lví dvůr.

Klíčová slova: Pražský hrad, Anna Jagellonská, Ferdinand I., Vladislav Jagellonský, palác

I když je Pražský hrad bezesporu nejvíce studovaným historickým celkem v České republice, jsou v jeho topografii stále bílá místa. A to překvapivě i z poměrně pozdního období, jako v případě rezidence Anny Jagellonské (1503–1547), manželky Ferdinanda I. a české královny (1526–1547). O ní dnes víme vlastně bezpečně jen to, že stála mimo Starý královský palác, kde sídlil Ferdinand (vládl 1526–1563) a že zanikla po katastrofálním požáru hradu v roce 1541.

Na otázku, kde se přesně královnin palác nalézal, bylo předloženo několik různých odpovědí. Milada Vilímková v rámci detailního stavebně historického průzkumu hradu vyslovila v roce 1972 předpoklad, že byla vybudována jako předsunutá stavba vně jihozápadního rohu hradu, v místech pozdějšího císařského paláce,¹⁾ a tento názor je dnes často přejímán.²⁾ Naproti tomu ve své stati o architektuře doby Jagellonců, publikované v roce 1978 a založené rovněž na podrobném průzkumu hradu, přišel Václav Mencl s hypotézou (aniž

Obr. 1: Pražský hrad od jihozápadu. Detail z veduty Prahy, Matthias Gerung (přips.), 1536 (podle A. Marsch – J. H. Biller – F.D. Jacob ed., o. c. v pozn. 43, pl. 13).

1) M. Vilímková, Stavebně historický průzkum Pražského hradu: Pražský hrad. Jižní křídlo. Dějiny. Praha 1972, nepublikovaný strojopis, Archiv Pražského hradu (dále jen APH), inv. č. SHP č. 90/1, s. 17–27.

2) F. Kašíčka, Stavebně historické průzkumy SÚRPMO na Pražském hradě z posledního období (Západní díl Jižního křídla a kaple sv. Kříže), *Archaeologia historica* 13, 1988, s. 200–201; P. Uličný, The Palace of Queen Anne Jagiello and Archduke Ferdinand II of Tyrol by the White Tower in Prague Castle, *Historie – Otázky – Problémy* VII, č. 2, 2015, s. 142–151.

*) Za poznámky k textu a kontrolu přepisů archivních dokumentů děkuji Jaroslavě Hausenblasové. Za poznámky vděčím rovněž oběma recenzentům a za pomoc s přípravou textu jsem zavázán Ivaně Boháčové.

Obr. 2: Pražský hrad, rekonstrukce v době kolem roku 1560: 1 – Starý královský palác; 2 – katedrála sv. Víta; 3 – kuchyně; 4 – Lví dvorek; 5 – Bílá věž; 6 – palác Ferdinanda Tyrolského; 7 – areál předpokládané bývalé severní části královnina paláce; 8 – stáje; 9 – Prašný most; 10 – Královská zahrada (kresba P. Uličný).

by mohl reflektovat nepublikovanou práci Vilímkové), že se palác nacházel při románské hradební zdi uprostřed jižní strany dnešního III. hradního nádvoří.³⁾ Vedle toho pak byla v nedávné době rovněž vyslovena domněnka, že palác stál na severní straně Bílé věže.⁴⁾ Vzhledem k různorodosti názorů je proto třeba se otázce polohy paláce podrobněji znovu věnovat a to na základě revize dochovaných písemných pramenů a dokumentovaných staveb, které se v uvažovaných místech nalézaly. Zároveň je třeba se také ptát, proč vlastně k oddělení krále a královnina apartmánu na Pražském hradě došlo.

PALÁC KRÁLOVNY ANNY JAGELLONSKÉ V PÍSEMNÝCH PRAMENECH

Samostatný královnin palác je na Pražském hradě doložen v době vlády Ferdinanda I. (vládl 1526–1564), kdy sloužil k ubytování královně Anně Jagellonské. Zdá se však, že ho vybudoval již Vladislav Jagellonský pro (nekorunovanou) českou královnu Annu z Foix (1502–1506).

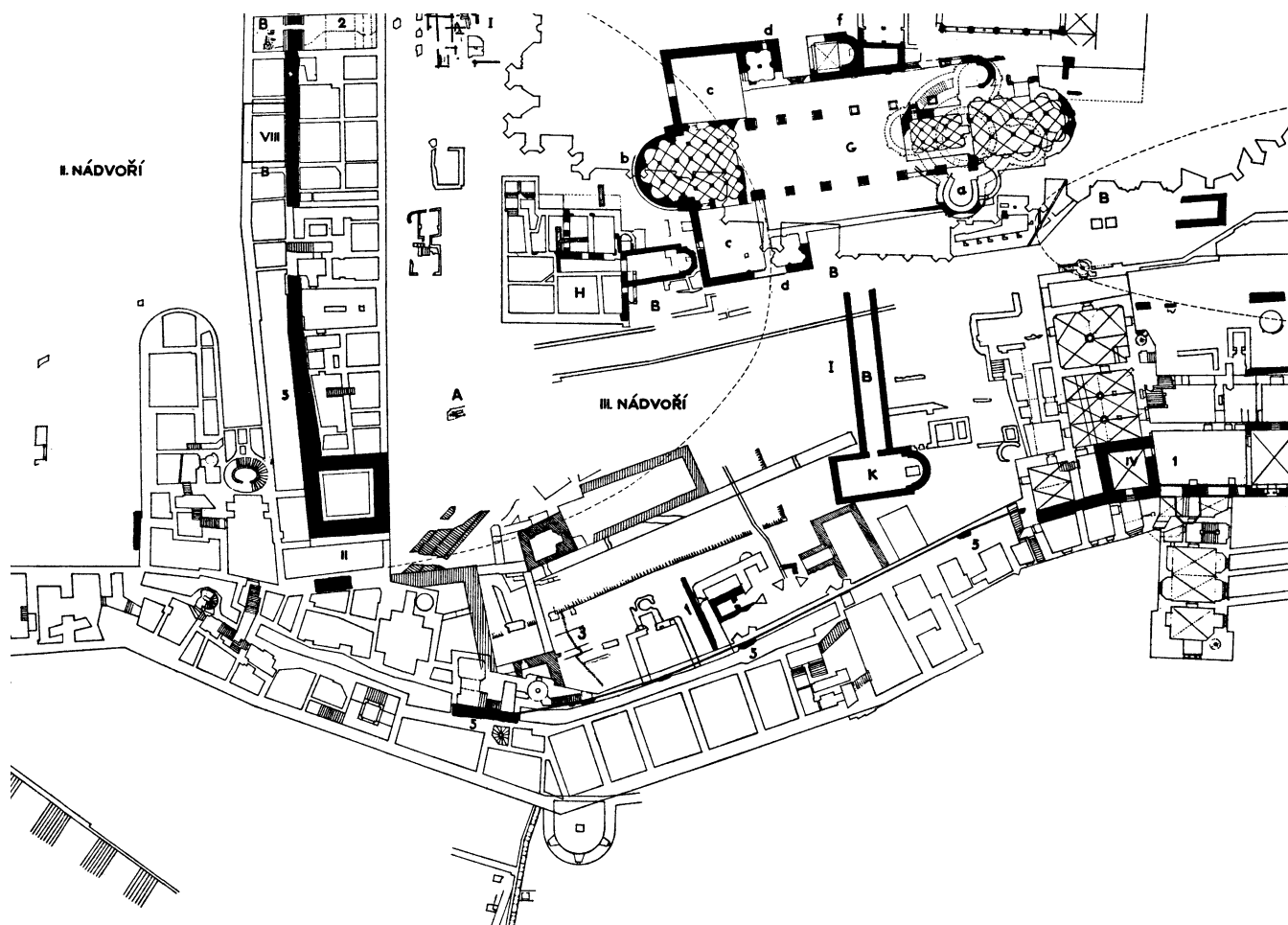
O existenci paláce se dozvídáme z několika málo pramenů, pocházejících zejména z počátků Ferdinandovy vlády. V červenci roku 1527 nařídil král zaplatit skláři Konrádu Wingklerovi za „určité sklářské práce“ na Pražském hradě.⁵⁾ Čeho se tato práce týkala, zjišťujeme až z nedatované žádosti jiného skláře jménem Kunc, ve které žádá o zaplacení deset tisíc skleněných koleček, které použil do oken králových a královniných pokojů.⁶⁾ Žádost

3) V. Mencl, *Architektura*, in: J. Homolka a kol., *Pozdně gotické umění v Čechách (1471–1526)*, Praha 1978, s. 129–132, zejm. s. 130.

4) P. Uličný, Bella, & rara armaria di sua Altezza: Zbrojnice Pražského hradu v době Ferdinanda Tyrolského, *Průzkumy památek XXV*, č. 1, 2018, s. 25–26.

5) Národní archiv (dále jen NA) Praha, Stará manipulace (dále jen SM) S 21/4, kart. 2095, fol. 734r, Vídeň, 13. července 1527.

6) Tamtéž, fol. 735r: „... Vašim Milostem jest dobře v paměti, že sem já panu hejtmanovi deset tisíc koleček skla vyčet sem, kteréž jsem jeho

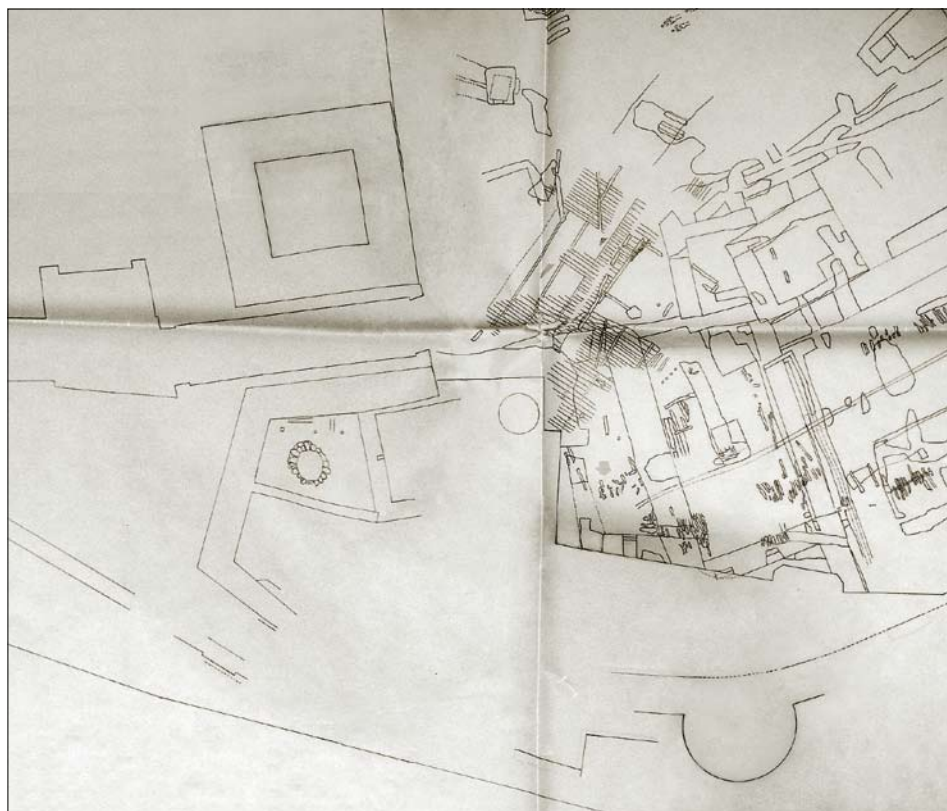

Obr. 3: Pražský hrad, zákresy odkrytých konstrukcí na III. nádvoří (podle K. Fiala, o. c. v pozn. 38, obrazová příloha, detail).

byla napsána asi v roce 1527 nebo o rok později a je zřejmě nejstarším dokladem o královnině paláci. V následujícím období, kdy musel Ferdinand v roce 1529 a 1532 čelit útokům tureckého vojska na Vídeň, a o paláci ani o jeho úpravách tak neslyšíme. K nim se přikročilo až v polovině roku 1533, kdy psal Ferdinand České komoře, že dal svému kvartýrmistru Hansu Knislerovi příkaz, aby provedl „průraz a východ z některých pokojů“, aniž by ovšem specifikoval jakých.⁷⁾

královské milosti i také králové její milosti do skel zdělal...

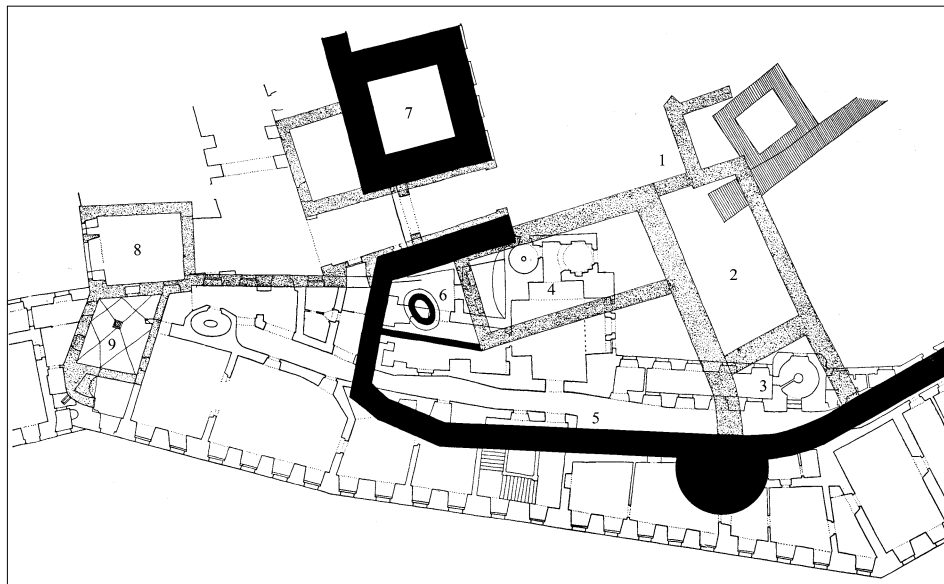
7) NA Praha, Registra (dále jen RG) 8, fol. 193v, s. 321, Ferdinand I. České komoře, Vídeň, 31. července 1533: „Ferrer als wir verordnung gethan unnd unnserrm quartiermaister Hannsen Knisler bevelch geben haben ainen durchpruch unnd ausganng durch etlich gemäch in unnserrm sloß Prag pauen unnd machen zulassen...“ Koncept in: APH, Dvorská komora (dále jen DK), inv. č. 4, 31. července 1533.

Obr. 4: Pražský hrad, zákresy odkrytých konstrukcí na III. nádvoří a v bývalém Lvím dvorku (APH, Nová plánová sbírka, inv. č. 10001/263, detail; všechny snímky P. Uličný, není-li uvedeno jinak).

Obr. 5: Pražský hrad, zákresy odkrytých konstrukcí v bývalém Lvím dvorku: 1 – průjezd brány u Bílé věže; 2 – románská hradba; 3 – studna; 4 – „románská přička“; 5 – líc středověké zdi; 6 – západní zeď severního domu; 7 – schodiště; 8 – studna; 9 – prostor pod bývalou kaplí sv. Václava; 10 – III. hradní nádvoří (K. Fiala, asi 1937, APH, Nová plánová sbírka, inv. č. 10001/272; legenda k číslům autor).

Obr. 6: Pražský hrad. Rekonstrukce areálu Lvího dvora v jihozápadní části III. nádvoří v době Vladislava Jagellonského: 1 – vstup do areálu; 2 – dvorek; 3–4 – domy; 5 – románský hradba; 6 – studna; 7 – Bílá věž; 8 – třetí brána; 9 – pozdně gotická síň domu (podle V. Mencl, o. c. v pozn. 3, s. 130; legenda k číslům autor).

8) NA Praha, o. c. v pozn. 7, s. 346–347, Ferdinand I. České komoře, Vídeň, 23. září 1533: „Nachdem im unserm sloss zu Prag an etlichen zimern ain gepew unnd pesserung zu unnser unnd unnserer freundlichen lieben Gemahel notturfft angefanngen werden, unnd dasselb im werck nit erlig sonnder versicht werde, ist an Euch unnser bevelch das Ir auf solch gepew unserm quartiermaister Hannsen Knisler auf

Že se to týká královnina paláce, vyplývá z dopisu ze září téhož roku, kdy král sděloval, že je potřeba provést některé práce v jeho a královniných pokojích, které bude opět řídit zmiňovaný Knisler.⁸⁾ O měsíc později doplnil, že v královnině apartmánu má tentýž kvartýrmistr zařídit postavení lázně.⁹⁾ Rada České komory Kryštof z Gendorfu mu nicméně odpověděl, že na tuto akci, která by stála 500 zl. (v této době asi 200 kop gr. č.), nejsou peníze ani připravený stavební materiál, stejně jako na onen „průraz neboli chodbu“.¹⁰⁾ Král sice svoji žádost začátkem listopadu zopakoval,¹¹⁾ zda však byla lázeň nakonec postavena, nevíme.

Ferdinand stavbu nařizoval s předzvěstí královnina přjez-

raittung, gelit so fill ungeverlich darauß Eur Mt. [?], selbst uberslagen nach von notten ist, auß unnser camer Eur verwaltung raichet unnd gebet.“ Viz též APH, DK, inv. č. 5, 24. září 1533. M. Vilímková, o. c. v pozn. 1, s. 23.

9) NA Praha, o. c. v pozn. 7, fol. 212v–213r, s. 355–356, Ferdinand I. České komoře, Vídeň, 11. října 1533: „Wir haben auf der durchleuchtigen kunigin unnserer lieben gemahel freundlich ansinen unnd begerfungen bey Irer liebzimmern in unserm kuniglichen sloss zu Prag ain padstuben pauen unnd aufrichten zulassen unnd dasselb also in das werch unnd volziehung zubringen unserm quartiermaister Hannsen Knisler bevelch gegeben wie Ir verrer von Ime vernomen werdet mugen.“ M. Vilímková, o. c. v pozn. 1, s. 24.

10) NA Praha, o. c. v pozn. 5, fol. 654r, 15. a 24. října 1533, Kryštof z Gendorfu Ferdinandu I.: „.... schreiben und bevelch, betreffend pawung unnd aufrichtung einer padstuben zu E. Mt. gemahel unnser allgeredigisten frauen notturfft, haben wir gehorsamlich emphanngen unnd verstannden, unnd wiewol wir auf solchen E. Mt. bevelch nicht allain willig, sonnder auch schuldig wern, gemelt gepew für zenemen unnd zuvolziehen unnd solches auch für Ir Mt. notturfft achtn. So mugen wir doch E. Mt. nicht verhalten, das wir warlich mit gelt zu solchem gepew, darauf wir unns E. Mt. quartiermaister bericht, bis in die funfthundert guldin lauffen wirdet, gar nit gefasst sein, darin wir zweyffeln nicht E. Ku. Mt. sey unnserer vorbeschehen anzeigen nemblich das di erschepffung der camer grosser nie gewest, unnd das der jetzig durchpruch oder ganng mangl gelits halben...“ M. Vilímková, o. c. v pozn. 1, s. 24.

11) APH, DK, inv. č. 6, 2. listopadu 1533; NA Praha, o. c. v pozn. 5, fol. 656r, 4. listopadu 1533; M. Vilímková, o. c. v pozn. 1, s. 24.

du do Prahy na konci téhož roku. Zprávy máme sice jen o králově pobytu mezi listopadem 1533 a srpnem 1534,¹²⁾ avšak protože jej na jeho cestách většinou královna doprovázela, nepochybně byla v Praze i tentokrát. Během tohoto pobytu nebylo potřeba vést s Českou komorou písemnou korespondenci, takže nám dnes unikají detaily z tehdejší Ferdinandovy stavební činnosti. Pro Pražský hrad to bylo velmi důležité období, protože právě tehdy král koncipoval založení nové královské zahrady za Jelením příkopem.¹³⁾ Až tedy s jeho návratem do Vídně v prosinci 1534 můžeme opět sledovat korespondenci, ve které král nařídil během nadcházející zimy postavit „tu pavlač pod pokoji králové, manželky naší nejmilovanější, až k mostu předse přes ty maštale“.¹⁴⁾ Jednalo se o chodbu, vedoucí z královniných pokojů přes stáje na Prašný most a dále do zahrady, přičemž ze spojení „pod pokoji“ lze soudit, že se do chodby muselo z královniných pokojů nějakým způsobem sestupovat nebo se tím jednoduše myslelo, se se chodba nacházela za nimi. V souvislosti s přípravou chodby získal Ferdinand v březnu 1534 „pokoje k bytu“, které si na „pavlač“, tedy hradebním ochozu, za Vladislava Jagellonského postavil nákladem 30 kop gr. č. krejčí Franc Beránek se svoji ženou Annou. S ní byl ve Ferdinandově době ženatý jiný krejčí, jménem Oldřich Střemil a jejich pokoje byly tehdy lokalizovány podle domu Jindřicha z Plavna. Král jim za ně dal místo k vystavění „domečku“ vedle královského puškaře Vincence.¹⁵⁾ O domě Jindřicha IV. z Plav-

Obr. 7: Pražský hrad od jihu. Michael Wolgemuth a Wilhelm Pleydenwurf, veduta Prahy, 1493, detail.

na (1510–1554), míšeňského purkrabího a od roku 1530 číšníka českého krále, bohužel nic nevíme, pouze z pozdější zprávy se dozvídáme, že Vincenc měl svoje obydlí někde poblíž Bílé věže, patrně naproti starému probošství (viz níže). Snad nebudeme tedy daleko od pravdy, když si ony pokoje představíme jako nějaký přístavek k ochozu staré románské hradby hradu, jehož část si krejčí Beránek „zprivatizoval“ poté, co Vladislav opevnil hrad novou hradbou. To by znamenalo, že hrázdná chodba do zahrady, o jejíž stavbě slyšíme v červenci 1535,¹⁶⁾ měla – v určité části – běžet v místech tohoto ochozu, anebo „pokoje“ měly být strženy, protože na svém místě vadily.

Královnin palác se v pramenech této doby objevuje ještě v souvislosti s vyjednáváním o koupi dvou domů pro Dvorskou komoru a kancelář. Oba domy zamýšlel získat již král Ludvík II. (1516–1526), ale nepochybně pro jeho smrt (a možná i nedostatek financí), nebyla transakce dokončena. Dozvídáme se to z listu z prosince roku 1527, ve kterém Česká komora Ferdinanda informovala o žádosti nejvyššího purkrabího Pražského hradu Zdeňka Lva z Rožmitálu a na Blatné, aby se za tyto předjednané domy zaplatilo. Z královny odpovědi z ledna 1528 pak plyne, že „tyto domy leží výhodně nejbližše pokojům naší milé manželky a mohly by se potřebovat“. Jelikož obchod nebyl za Ludvíka ukončen, využila toho komora k jednání o slevě, čímž získala i Ferdinandův souhlas s koupí.¹⁷⁾ Král v čer-

eských i jednoho každého všelikterak překážky mohli.“

16) APH, DK, inv. č. 20, Florián Griespek Ferdinandu I., Praha, 1. července 1535. „... so mues der gang, welcher nun aufgesetzt ist mit ziegeln, unnd gemaur erst ausgeflochten, unnd bedegkht, desgleichen das haus, darinnen der hauptman gewont, ain oberntail von neuem gepaut worden, welches alles noch gelts bedurffen wirdet.“

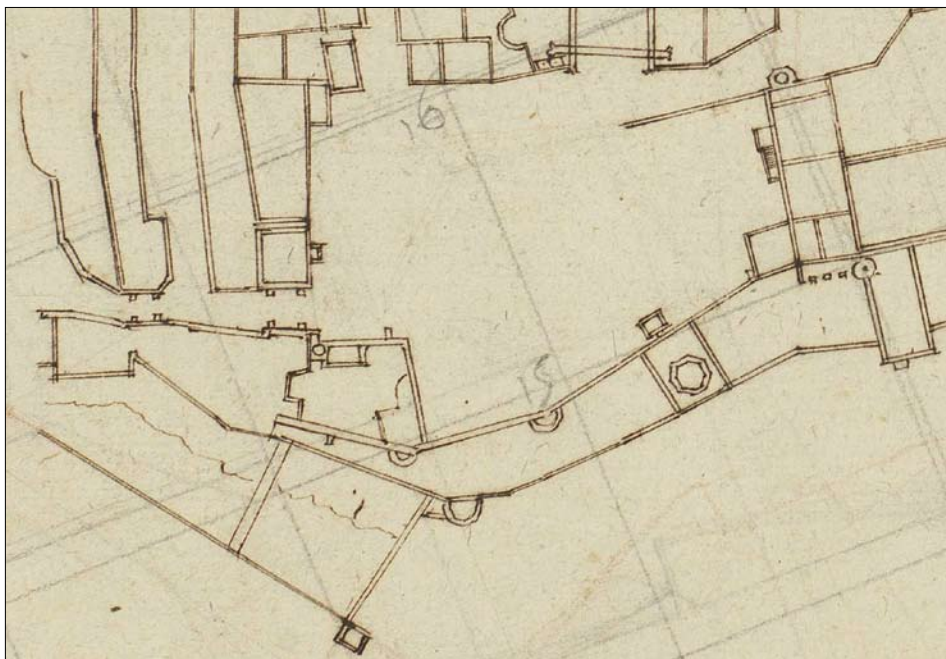
17) Hofkammerarchiv Wien, Gedenkbücher 300/1527–31, fol. 29r–29v: „Wir haben Eur schreiben des... am 21 tag Decembris darinnen angezeigt, wie Euch der wolgepornen unnsrer lieber getreuer Zdenko Leb von Rosental und Blathna obrister purggraf zu Prag angelangt, von wegen bezalung etlicher heuser in dem schlos zu Prag, so er zu notturft weilendt kunig Ludwigs unnsers lieben bruders und schwagers loblichen gedechtnis daselbst erkauft, darauf ir unns bericht, wiewol dieselben heuser zu nächst unnsrer fruntlichen lieben gemahel zimern wol gelegen und nuzlich zugeprauchen, so sein sy doch zu theur erkauft, auch der khauf deshalb noch nicht entlich beslossen worden und ir Euch versehet, wo unns gefellig wär die berurten hau-

12) A. von Gévay, Itinerar Kaiser Ferdinand's I. 1521–1564. Wien 1843, nestr.

13) K tomu naposledy P. Uličný, The Summer Palace in the Royal Garden of Prague Castle and the First Renaissance Leisure Architecture in Central Europe, Umění 67, 2019, s. 516.

14) NA Praha, RG 13, s. 99–100, Ferdinand I. Jiřímu Gerštorfovi, Vídeň, 3. prosince 1534: „Stateční v. n. m. v minulých dnech psaní jsme tobě učiniti ráčili poroučejíc o zahradě a doděláním mostu začatého, a pak skiuoro to všecko hotovo bude moci býti k tomu, aby kameny, vápno, písek, dříví i jiné potřeby k zahradě a k mostu téže zimy robotou svezeno a zachystáno a nám oznámeno bylo, i nemáme nato ještě žádné od tebe odpovědi, protož v dy [?] připomínáme, aby toho pilen byl a tejto zimy [1534/1535] tu pavlač pod pokoji králové, manželky naší nejmilovanější, až k mostu předse přes ty maštale dělati dají i dříví a mostnic svěsti a zachystati k mostu neobmeškávej, aby hned jakž pilérj se vyzdí, dříví majíc pohodově kladeno bylo, i znáje že nám zvláštní líbost na tom učiníš, tak jse zachovej, a hned nám o tom všem věděti aby dal, jinak nečiníc.“ Regest in: JKSAK X, č. 5962, s. LXXI.

15) NA Praha, RG 5, fol. 142r–143r (s. 271–273), Ferdinand I., 5. března 1534: „Majestát France Beránka krajčího a Anny manželky jeho na duom, kterýj jsú sobě na povolení krále Jeho Milosti vstavěli na hradě pražském: My Ferdinand etc. oznamujem tímto listem všem, jakož někdy opatrný Oldřich Střemil krajčí a Anna manželka jeho, dva majestáty od předkuův našich kráľuův českých, krále Vladislava, krále Ludvíka bratruův a švagra našich najmilostivějších, jich Milosti slavné paměti, jměli na pavlač, kteráž jest přes příkop zámku našeho hradu pražského mezi domem, kterýž urozený někdy Hendrych z Plavna držel, tak že jsú sobě tu na té pavlači nějaké pokoje k bytu svému na povolení krále Vladislava slavné paměti vstavěli a zdělali. Kdež pak jeho milost král Vladislav, předek náš nechtějice, aby oni odtud vystrčeni byli, aneb nákladu svého, kterýž jsú na tu pavlač naložili škodu nésti jměli, ráčil jest jim tuto milost učiniti, jestli že by kdy túž pavlač nadepsanú s těmi pokoji zdělané, Jeho Milost král Vladislav a neb který král český potomní a neb kdo jiný s povolením Jich Milosti k své potřebě obrátiti chtěli, tehdy jemu Oldřichovi Střemilovi a Anně, manželce jeho, oběma spolu a neb jednomu z nich za to patnácte kop gr. českých dáno býti mělo... Kdež my pak nyní túž pavlač... ku potřebě naší obrátiti a s nimi jse o tu jich spravedlnost, takto milostivě sněsti ráčili. Předkem s dobrým rozmyslem naším jistým vědomím moci kráľovskú v Čechách jim jsme a dědicóm jich místo na hradě našem Pražském podle mistra Vincence, ty časy puškaře našeho, dáti a milostivě povoliti ráčili. A tímto listem naším dáváme a povolujem, aby oni sobě tu domeček k bytu svému vstaviti dáti a ten držeti a užívati bez naší a potomních kráľuův

Obr. 8: Pražský hrad, plán, kolem 1560, kopie z doby po roce 1620. Detail jihozápadní části (Florence, Uffizi, Gabinetto di disegni e stampe, 4521 A).

venci 1528 oznámil, že dům, který tehdy patřil jistému šlechtici jménem Mikuláš Sulko, a v kterém v té době byla v pronájmu Dvorská kancelář, se zakoupí za dohodnutou cenu 550 kop gr. Protože však komora neměla finance, zaručil se za transakci komorní rada Kryštof z Gendorfu. Druhý dům vlastnil jistý Borko a nacházel se naproti domu hradního hejtmána Delfina Haugwicze. Král o něm psal, že jeho cena (nesdělují jaká) je vysoká, a to přesto, že v domě není moc prostoru a je ve špatném stavu. Borko navíc vyžadoval ještě 100 kop gr. jako příplatek za to, že tam byla za krále Ludvíka v pronájmu zbrojnice. Dům, v kterém byla hospoda, měl tehdy v zástavě Haugwicze.¹⁸⁾ Věc tehdy asi nebyla vyřešena a Ferdinand se k ní mohl vrátit až poté, co odrazil pokusy dobýt Vídeň sultánem Sulejmanem. V červnu 1533 psal do Prahy, že k umístění Dvorské kanceláře a komory by se hodily „dvě hospody na zámku v Praze, jedna pod věží a pokoji, v nichž náš hejtmán tamtéž, Delphin Haugwicz bydlí [tj. Borkův dům], druhá jí naproti ležící, v níž se doposud držela Dvorská kancelář [tj. Sulkův dům]“.¹⁹⁾ V červenci roku 1533 již byl Sulkův

dům zakoupen, o Borkově se stále jednalo. Ferdinand proto do Prahy sděloval, že v případě, kdyby Borkův dům nebyl získán, má být Dvorská kancelář a komora společně v Sulkově domě.²⁰⁾ Dohody ohledně druhého domu nebylo dosaženo ani o rok později, kdy se ovšem konečně dozvídáme cenu 600 kop gr.²¹⁾

Přesná poloha obou domů a jména jejich původních majitelů vysvítají ze smlouvy, známé z obnoveného zápisu z roku 1545, sepsaného po požáru hradu v roce 1541. Z něho plyne, že roku 1513 daroval král Vladislav Jagellonský svému staviteli Ondřejovi z Borku dům, který ležel „při bráně prostřední, při kteréž holomci obyčejně sedají, na druhé straně proti domu Závěše Sulka z Hrádku, v ty ča-

sy hejtmána našeho téhož zámku, ležící k maštálům našim“.²²⁾ Prostřední branou se myslela třetí hradní brána, jejíž zdvoje je dnes součástí křídla s kaplí sv. Kříže na II. hradním nádvoří (obr. 6, 8).²³⁾ Borko a Sulko Ferdinandovy doby tedy byli potomci zde uvedených majitelů, Závěše Sulka z Hrádku, hejtmána Pražského hradu v letech 1499–1516,²⁴⁾ a Ondřeje z Borku. O něm kromě této zprávy

das ain unnder dem turn unnd zimern, darinn, unnsere haubtman dalselbst Delphin Haugwicz wonet, unnd das annder dagegen uber gelegen, darinn bisheer unnsere hofcannztzley gehalten worden zu unnserer hoff und das annder zu unnsere hofcamercannztzley zugeprauchen und an unnsz zubringen.“ M. Vilímková, o. c. v pozn. 1, s. 21.

20) NA Praha, o. c. v pozn. 5, fol. 711r, Ferdinand I. České komoře, Vídeň, 19. července 1533: „Wir haben Euer schreiben vernomen, darinnen angezeigt das Ir ain haus im sloss zu Prag darinnen bisher unnsere hofcannztzlei gehalten worden, auf unsern bevelich erkhaufft, unnd die bezallung der kaufsumma, du Cristoff von Gendorff uber dich genomen, auß den gefallen unserer perckhwerck deiner verwaltung zu thun, solches lassen wir uns genedigklich gefallen. Das Ir aber des andern wirtshaus halben, unnder dem haubtman gelegen, bißher kainer zimlichen vergleichung bekommen mugen. Ist unnsere bevelich, das Ir noch weiter handlung furnemet, solch haus zuerlanngen, unnd ob gleich etwas ain ubrigs darumb gegeben worden muest, an demselben nit erwinden lasst. Wo aber ize nichtz erlanngt werden möcht, alßdann das annder erkaufft hauß, dermassen raumen lasset, damit die hofcannztzlei sambt unnserer hofcamercannztzlei, darinnnen platz haben, biß des andern hauß halben annder hanndlung furgenonem werden mag. Dann in doctor Wenzls hauß unnsere rat und getreuer lieber Wolfganng Gräßwein herberg haben wirdet.“ Jednalo se o dům doktora Václava z Velhartic, ve kterém měl v případě, že se nezíská Borkův dům, bydlet rada Wolfgang Grässwein. Viz též NA Praha, o. c. v pozn. 7, fol. 191r–191v, s. 316–317. M. Vilímková, o. c. v pozn. 1, s. 22. Dům Václava z Velhartic se nacházel „na Hradčanech blíž k mostu jdoucí k zámku“ a byl roku 1538 jmenován jako nedostavěný. NA Praha, RG 5, s. 408–410.

21) NA Praha, o. c. v pozn. 5, fol. 664r–664v, 23. prosince 1534; M. Vilímková, o. c. v pozn. 1, s. 22.

22) J. Herain, Stará Praha. Praha 1902, s. 262; V. Vojtišek, Z minulosti naší Prahy. Kapitoly z místopisu, zřízení a života města. Praha 1919, s. 19; viz též A. Vavroušková ed., Desky zemské království českého I. Kvaterný trhové 1, 1541–1542. Praha 1941, 7. ledna 1542, č. 134, s. 71 a 75.

23) K této bráně V. Mencl, o. c. v pozn. 3, s. 130–132, který ovšem třetí bránou nazývá komplex dvou bran, včetně té, stojící vedle Bílé věže.

24) W. W. Tomek, Dějepis města Prahy IX. Praha 1893, s. 257. K hejtmá-

ser noch anzunemen, die inn ainem nachnern khauf dann vermals bescheen zuerlangen, diweil Ir dann vermainet, das die hauser wol failer dann vorhin zubekommen sein, demnach ist unnsere bevelch, das Ir dieselben heuser also zu unnserm hannden khauffet und annemet, damit wirdet gedachter obrister purggraf auch erledigt unnd dise sachen zufriden gestellt.“ (přepis Jaroslava Hausenblasová). NA Praha, o. c. v pozn. 5, fol. 639r, 13. ledna 1528; M. Vilímková, o. c. v pozn. 1, s. 20.

18) NA Praha, o. c. v pozn. 5, fol. 608r–609v, Kryštof z Gendorfu Ferdinandu I., Praha, 5. července 1533; M. Vilímková, o. c. v pozn. 1, s. 21–22.

19) NA Praha, o. c. v pozn. 7, fol. 184r–184v, s. 304–305, Ferdinand I. Kryštofu z Gendorfu, Vídeň, 16. června 1533: „Nachdem bißhere unnsere hofcannztzleyen, so wir mit unnserer hofhaltung zu Prag sein mit behausung unnd zimern, zu der gelegenhait nicht wol versehen unnd gehalten werden, haben wir bedacht unnd unns entslossen, damit beruerte unnsere canntzleyen hinfür an einem staten gelegnen ort stätlich und der notturfft nach gehalten, unnsere sachen unnd gechefft, daran uns unnsern kunigreichen lannden unnd leutten nicht wenig gelegen, mit destmerer sicherheit unnd ruyseleuig gehanndlt unnd expediert werden mugen, die zway wirtshäuser im sloß zu Prag,

nic bezpečného nevíme, nejspíš však byl identický se stavitelem Andreasem Skalským z Ratiboře, který v roce 1498 objednával pro krytí střechy Vladislavského paláce pokrývače z Chebu.²⁵⁾

Protože oba domy byly po stranách jmenované brány a jelikož víme, že Borkův dům byl pod Bílou věží, plyne z toho, že dům hejtmána Sulka stál jižně od brány, tedy v místě, kde později vyrostl nový císařský palác (obr. 2, č. 6). Vysvětlení ovšem potřebuje ještě poloha domu hejtmána Haugwicze, zmiňovaného v roce 1528. Ten je tehdy lokalizován naproti Borkova příbytku, nebyl ale totožný se Sulkovým domem. Zdá se tak, že Sulkův dědic si ponechal původní hejtmanský dům a nový hejtmán Pražského hradu Delfín Haugwitz z Haugwitz (1516–1534) si musel najít jiné bydlení. Nebylo však daleko od původního hejtmanského domu. Nejprve o něm slyšíme v roce 1535, kdy se muselo znovu postavit jeho horní patro,²⁶⁾ a pak v době regentství Ferdinanda Tyrolského.²⁷⁾ Nejspíš se nacházel někde severně od třetí brány, snad v místě dnešní kaple sv. Kříže nebo v jejím okolí.

Pro úplnost je potřeba ještě zmínit domek zlatníka Jana Knopfa, který se také nacházel někde v blízkosti těchto domů. Stál „pod Bílou věží na hradě pražském mezi branami“ a bylo na něj zapsáno 50 kop, což znamenalo, že nebyl velkého rozsahu. Podle Ferdinandova listu z roku 1538 byl postaven za Vladislava Jagellonského a později prodán zlatníkovi Jakubovi Gruntmanovi, přičemž někdy před tímto rokem část domu shořela.²⁸⁾

Důležitým pramenem pro určení místa královna paláce je podrobný popis požáru, který postihl Pražský

Obr. 9: Pražský hrad, bývalý areál Lvího dvorku, později přízemí jižního křídla císařského paláce pod bývalou oratoří při kapli sv. Václava. Jižní strana „románské příčky“ ohrazující studni, nalezená v roce 1938 (foto A. Gubčevský, 1938, APH, Sbírka fotografií, inv. č. 466, D 3003).

Obr. 10: Pražský hrad, bývalý areál Lvího dvorku, později přízemí jižního křídla pod bývalou oratoří při kapli sv. Václava. Vnitřní líc západní zdi severního domu nalezené v roce 1938 (foto A. Gubčevský, 1938, APH, Sbírka fotografií, inv. č. 452, D 3018).

Jeho Milosti domek a krám, kterýž pod Bílou věží na hradě pražském mezi branami jest daný a na něm padesáte kop grošuo českých zapsaný měl. A jež ten domek a krám dědicové téhož Jana Knopfa zlatníka po smrti jeho opatrnému Jakubovi Gruntmanovi, zlatníkovi J. M. prodali jsou, ale poněvadž ten domek a krám... velmi opuštěn jest a nedávno i škodu vohněm vzal, že jest ho díl zhořelo, dal jest nás týž Jakub Gruntman, skrz některé podané naše věrné milé se vši poddanosti prostiti, abychom jemu na opravu toho domku a krámu některou sumu peněz pronaložiti a dopustiti a listem naším na témž domečku a krámu zapsati ráčili... Regest in: JKSAK X, č. 5995, s. LXXVI; V. Vojtíšek, o. c. v pozn. 22, s. 20; M. Vilímková, o. c. v pozn. 1, s. 23.

novi Pražského hradu J. Čelakovský, Hrad pražský a majetková práva k němu do r. 1526. Praha 1906.

25) P. Vlček a kol., Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách. Praha 2004, s. 600 (heslo J. Vítovský).

26) Viz pozn. 15.

27) P. Uličný, o. c. v pozn. 2, s. 146.

28) NA Praha, RG 5, s. 412–413, Ferdinand I., 1538: „My, Ferdinand etc, oznamujeme tímto listem všem, jakož někdy opatrný mistr Jan Knopf zlatník, od... Vladislava, uherského a českého krále... majestátem

hrad v roce 1541, jehož autorem je Václav Hájek z Libočan. Když dnes slyšíme jméno tohoto nechvalně proslulého fabulátora českých dějin, který svoji kroniku vydal ve stejný rok 1541, musí nutně zdvihat obočí tvrzení, že jeho popis požáru je naopak svoji detailní přesností jedinečný a nedocenitelný pramen poznání topografie Pražského hradu v první polovině 16. století, tedy po velkolepé přestavbě za Vladislava Jagellonského. Hájek tak kvůli tomu před námi vystupuje jako kontroverzní osoba, která pro stejné publikum na jedné straně manipuluje historií a na druhé pracuje jako dobový novinář, zachycující s reportérskou pečlivostí právě viděnou skutečnost. Pokud tento jeho kontrastní profil přijmeme, můžeme se s jeho pomocí mimo jiné pokusit najít i místo, kde stával bývalý královnin palác, požárem zcela zničený.²⁹⁾

Požár vypukl dne 2. června na Malé Straně, odkud se rozšířil na Pražský hrad a nakonec i na Hradčany. Do jeho popisu vstoupíme v okamžiku, když se plameny začaly drát od Malé Strany po jižním svahu vzhůru na hrad:

*„Abych zase k prvnímu přistoupil, tak jakž se v Menším Městě Pražském zapálilo, hned oheň šel všecko požíraje až k valóm hradu Pražského, a odtud po travě suché po valech až k příkopóm hradským, a odtud zapálil se nějaký alkér na parkáních, blízko od bašty, kteráž slula Staňkova bašta, neb tu bydlil Staněk obročník, a tak velmi prudce počaly ty pavlače na zdech (ač byly cihlú kryté) hořeti, až se od nich zapálil krov na kaple Věch Svatých, a potom ty pavlače, kteréž byly nahoře blízko krovu okolo paláce, a odtud krov palácový cínem krytý a hned krovové nad novými pokoji královskými a odtud šel oheň na staré pokoje, v tom zapálila se ta střecha, kteráž byla na sínci, kudy se chodí do kostela. Potom duom mistra Januov, a odtud střecha na věži, na které byli zvonové. A hned kostel ten dřevěný, kdež měly obyčej kněží kázati, a odtud nová bašta okrouhlá i hranice, na kteréž ten veliký zvon visal, a duom děkanuov, duom vikářský, i ta všecka střecha, pod kterouž byly děla, tu kdež byl příbytek někdy Vincence puškaře, a tak až na pokoje králové, a odtud se zapálila Bílá věž, jenž byla mědí počistcovanou kryta od vrchní makovice, a hořala dolu až do konce. Potom dva kněžští domové, kteříž byly mezi mosty, tu kdež obyčej měli holomci sedati, a tak až do barviře přes příkop k Hradčanuom.“*³⁰⁾

A o něco dále pokračuje:

„Pavlače, kteréž byly na parkáních, počna proti domu pána z Švamberka všecky pořád shořaly až k Hradčanuom, a na druhou stranu zámku. Druhé parkány a pavlače od pokojův krále Jeho Milosti až do pokojův králové Její Milosti nad kuchyněmi všecky shořaly. Těž i pokojíček pana Strakonického, také i věže Mihulka. A odtud nějaké hlavně padající na rouru urazily hned pryč ruku i s kopím tomu obrazu měděnému sv. Jiří, kterýž stojí nad rourou. Králové pokoje všecky z gruntu tak hanebně vyhořaly, že jest hrozno na ně pohleděti. Bílá věž nad branou ta velmi dlouho hořala, až všecka vnitř vyhořala. Přístřeší pak, kteréž bylo mezi domem farářovým, a mezi obecnou kuchyní při zdi hradové, pod kterýmž bylo veliké množství houfnic a srubnic,

*a jiných rozličných střelb veliké množství, ty všecky střelby některé se slily a jiné zkřivaly a zpřerážely, tak že žádné z nich celé nezuostalo.“*³¹⁾

Důležitý pro náš cíl je také soupis obětí požáru, mezi nimiž byl i „*Jiřík, kterýž Mihulku zpravoval, a měl domek v zámku u samých vrat, ten když hořalo, vyběhl s manželkou a s děvečkou před duom mistra Jana, a tu kde stáli dvě děla a moždíř, sám třetí uhořal, a neostaly jich všech než kosti.*“³²⁾

Požár tedy podle Hájka nejprve přeskočil z Malé Strany na arkýř na jižní parkánové zdi hradu, a jelikož tyto parkány shořely v rozsahu od Švamberského paláce směrem k Hradčanům, místem, odkud z města oheň přišel, byl výběžek Pětikostelního náměstí, kde byla městská zástavba hradu nejbližší. Staňkova bašta byla tedy jagellonská parkánová bašta, stojící před Švamberským palácem, tedy před střední částí pozdějšího Ústavu šlechticů (čp. 2). Od parkánů chytla kaple Věch svatých, dále Vladislavský sál (palác), Ludvíkovo křídlo (nové pokoje královské), západní křídlo paláce (staré pokoje), jižní předsíní svatovítské katedrály (sínec), staré probošství (dům mistra Jana), jižní věž katedrály, západní část chrámu (kostel dřevěný), Prašná věž (bašta okrouhlá), děkanství (čp. 37) a Vikárka (čp. 41) ve Vikářské ulici, přístřešky pro děla, dům puškaře Vincenta, a nakonec i královnin palác (pokoje králové), od kterého se vzhůra Bílá věž. Podle toho je jisté, že se královnin palác nacházel v blízkosti věže, i když k ní nutně nemusel přiléhat, protože oheň přeskakoval mezi stavbami vzdálenými i přes deset metrů (například mezi Starým královským palácem a jižní předsíní katedrály). Líčení postupu požáru přesto naznačuje, že se královnin palác nacházel severně od věže, protože oheň podle Hájkovy sekvence nejprve sežehlul stavby ve Vikářské ulici, pak Vikárku ležící na jejím západním konci a následně dřevěné přístavky, které zřejmě lemovaly románskou hradbu na západní straně hradu. Nejspíš u východní paty Bílé věže se pak nacházel dům Jiříka, správce věže Mihulky, z něhož tento Jiřík vyběhl směrem ke starému probošství (dům mistra Jana).

Hájek královnin palác zmiňuje ještě jednou, a to když popisuje, jak se oheň šířil po „*parkánech*“. Tam popisuje, že shořely jak „*pavlače*“ na jižní parkánové zdi, tak ochozy na hlavní hradbě, kterou nazývá „*druhé parkány*“, a jenž ohraničovala dnešní III. nádvoří od jihu a spojovala Starý královský palác s Bílou věží. Někde po této cestě k věži se nacházely královniny pokoje, o kterých Hájek doplňuje, že byly „*nad kuchyněmi*“. O hradních kuchyních víme, že skutečně zabíraly místo mezi románskou a parkánovou zdí na jižní straně hradu,³³⁾ takže v tom smyslu dává Hájkův popis smysl (obr. 2, č. 3). Na druhou stranu ovšem nikterak nesouzní s jeho první zmínkou o královnině paláci. Kuchyně, sloužící hradu nejpozději od 16. století, byla budova stojící daleko od Bílé věže (skoro 100 m), a naopak téměř vedle Starého královského paláce. Hájek tak chtěl buď říct, že se královniny pokoje nacházely někde „za“ hradními kuchyněmi, nebo že existovaly ještě nějaké jiné kuchyně v přízemí pod královninými poko-

29) Hájkův popis použil již W. W. Tomek, Dějepis města Prahy XI. Praha 1897, s. 202–210.

30) W. Hayek z Libočan, O nesstiatnee prihode kteráž gse stala skrze ohen w Menšim Miestie Pražském, a na Hradie Swatého Wacława, y na Hradčanech etc. Leta M.D.xxxj. Praha 1541 (NK Praha, sign. 54 J 1484), fol. A2v.

31) Tamtéž, fol. A3v.

32) Tamtéž, fol. B2v.

33) F. Kašička – M. Vilímková, Císařské kuchyně Pražského hradu, Památky a příroda 36, č. 2 (Památková péče 31), 1976, s. 67–70.

ji. Kuchyní skutečně na hradě tehdy asi bylo více. Hájek zmiňuje ještě „*obecnou kuchyni*“, která zřejmě obsluhovala chudinu, stojící u hradební zdi, mezi níž a „*domem faráře*“ byly přístřešky pro děla. Podle jiných zpráv víme, že dům faráře stál někde mezi Bílou věží a severozápadním koutem hradu (viz níže), což znamená, že tuto druhou kuchyni je možné umístit někam severně od Bílé věže, tedy do blízkosti královniných pokojů podle první Hájkovy zmínky. Zde by tedy dávalo smysl, že se královniny pokoje nacházely nad kuchyněmi, nicméně je s tím v rozporu druhá Hájkova zmínka. Hlavní hradba běžící od Starého královského paláce byla přerušena bránou a Bílou věží u ní. Když tedy Hájek říká, že ochoz na této hradbě shořel v rozsahu od Starého královského paláce až po královniny pokoje, musel by tak v popisu vynechat Bílou věž, což by bylo nesrozumitelné.

Lokalizace královniných pokojů v Hájkově popisu tak postrádá jednoduché vysvětlení, respektive je prakticky nemožné je umístit na jediné místo hradu. Odpovědí na otázku, co vlastně Hájek v roce 1541 na Pražském hradě viděl, by tak mohlo být to, že palác královny Anny měl dvě části, oddělené bránou u Bílé věže. Tedy jednu část, nacházející se severně od věže, a druhou jižně od ní, kterou pro odlišení Hájek popisuje jako „*nad kuchyněmi*“. V tomto druhém případě si můžeme být naštěstí zcela jisti, že toto místo patřilo královně, protože to dokládá pramen z doby po požáru hradu.

LOKALIZACE, PODOBA A DOBA VZNIKU PALÁCE KRÁLOVNY ANNY JAGELLONSKÉ

Hájek píše, že královniny pokoje byly až do základů zničeny, „*že jest hrozno na ně pohleděti*“. V tom asi nijak nepřeháněl, protože více o nich v topografii hradu neslyšíme a z pozdějšího pramene plyne, že do své smrti bydlela královna Anna ve Starém královském paláci.³⁴⁾ Když v listopadu 1541 svolal do Prahy Ferdinand sněm, přesto však doufal, že by se mohl palác obnovit. Ptal se proto České komory, zda je možné „*v pokojích, kde bydlela naše milá manželka římská královna se svým milým fraucimorem*“ něco opravit tak, aby tam bylo možné ubytovat své rady.³⁵⁾ Když se poté o rozsahu zkázy na vlastní oči přesvědčil, více již o snahách o opravu neslyšíme. Pouze s jednou výjimkou, kterou je rozpočet na stavební práce pro rok 1546, ve kterém je částkou 60 tolarů opatřena následující položka: „*Velkou studnu ve dvoře římské královny vyčistit a znovu ji zřídit tak, aby se z ní mohla čerpat voda*.“³⁶⁾

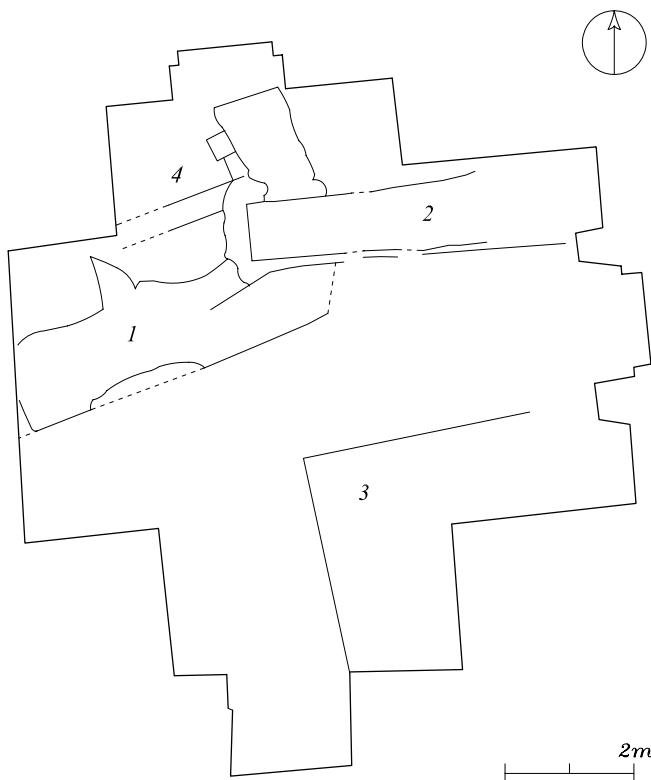
Zde jsme tedy na jisté stopě, protože ona velká studna je dodnes dochovaná v zástavbě v jihozápadním koutě III.

34) P. Uličný, *The Making of the Habsburg Residence in Prague Castle History of the Journey of the Imperial Palace from the Centre to the Periphery*, Umění 65, 2017, s. 382–383.

35) JKSAK X, č. 6060, s. C, Ferdinand I. České komoře, Linz, 12. listopadu 1541: „*Daneben wellet auch bedacht sein, ob in den zimern, darinnen unser fruntliche liebe gemahl, die Römisch khunigin, sambt irer lieb frauenzimmer gewont, etwas zu underbringung etlicher unserer räte zuegericht werden möchte, damit wir umb so vil mer leut und personen in der nähe umb uns hieten*.“ M. Vilímková, o. c. v pozn. 1, s. 25.

36) NA Praha, o. c. v pozn. 5, fol. 593v: „*In dem grossen prun in der Ro. kunigin hof zeraumen, und denselben widerumb zuzerichten damit, man wasser daraus zehen mug, biß in sechzig taller – 60*.“ M. Vilímková, o. c. v pozn. 1, s. 104.

37) M. Vilímková, o. c. v pozn. 1, s. 104–105.

Obr. 11: Prazský hrad, bývalý areál Lvího dvorku, přizemí pod kaplí sv. Václava. Konstrukce nalezené v letech 1985–1986. Legenda: 1 a 3 – objekty předcházející stavbě kaple; 2 – konstrukce zřejmě související se stavbou kaple; 4 – fragmenty schodiště (podle I. Boháčová, o. c. v pozn. 47; upravit autor).

hradního nádvoří a byla až do 17. století součástí samostatného ohrazeného areálu, kterému se od dob Rudolfa II. (vládl 1576–1611), říkalo Lví dvorek (obr. 2, č. 4).³⁷⁾ Jelikož dvorek byl od hradních kuchyní vzdálen jen 50 m, Hájkův výraz „*nad kuchyněmi*“ lze tak tedy skutečně asi chápat tak, že se pokoje nacházely za nimi.

Lví dvorek byl areál o velikosti zhruba 35 × 20 m, jehož zástavbu na základě archeologických průzkumů, publikovaných částečně Karlem Fialou v roce 1933 (obr. 3),³⁸⁾ a nálezů z let 1937–1938 (obr. 4–5), rekonstruoval pro dobu Vladislava Jagellonského Václav Mencl (1978, obr. 6). Do areálu se podle něho od severu vstupovalo z cesty, která mířila z brány u Bílé věže směrem do nitra hradu (obr. 6, č. 1). Za vstupem se vcházelo na dvorek, na jehož konci byl zhruba čtvercový objekt (cca 10 × 12 m, obr. 6, č. 2 a 3), přistavěný k románské hradbě na jižní straně hradu. Rozsahem větší stavba, stojící v místě dnešní kaple sv. Václava, byla podle Mencla na severní straně (obr. 6, č. 4).³⁹⁾

O zástavbě dvorku přináší cenné informace několik dalších zpráv z doby po požáru. V roce 1543 Ferdinand I. nařizoval, aby se pro nejvyššího hofmistra z Felsu zřídil „*byt, jako světnice a komora, ve věži, stojící uprostřed dvora*“.⁴⁰⁾ Dvorem (hof) se přitom nemohlo myslet dnešní

38) K. Fiala, *Pražský hrad v době románské*. Praha 1933, obrazová příloha. K tomu viz I. Boháčová, *Archeologický areál III. nádvoří Pražského hradu*. Průvodce problematikou archeologickými prameny. Praha 1998, nepublikovaný strojopis, ARÚ AV ČR, čj. 6540/98; *táž.* Další deset let archeologického areálu pod třetím nádvořím Pražského hradu, *Zprávy památkové péče* 68, č. 4. 2008, s. 259–263.

39) V. Mencl, o. c. v pozn. 3, s. 132 a obr. na s. 130.

40) APH, DK, inv. č. 75, Ferdinand I. Floriánu Grypspekovi, Bratislava,

Obr. 12: Pražský hrad, areál jihozápadní části III. nádvoří. Rekonstrukce v době před rokem 1541. Legenda: 1 – Bílá věž; 2 – druhá brána; 3 – třetí brána; 4 – čtvrtá brána; 5 – pátá brána; 6 – jižní část paláce královny Anny (Lví dvorek); 7 – studně; 8-10 – domy; 11 – studně; 12 – dvorek; 13 – věž; 14 – nádvoří; 15 – severní část paláce královny Anny; 16 – dům; 17 – Dvorská kancelář (bývalý dům hejtmána Závěše Sulka z Hrádku); 18 – Borkův dům (?); 19 – příkop (kresba P. Uličný).

III. nádvoří, v pramenech této doby nazývané německy *plaz* (*platz*), počestěle *plac* (viz níže), ale právě Lví dvorek. S touto stavbou tak lze ztotožnit budovu, přistavěnou na jihu dvorku k románské hradbě. Severní dům je pak zmiňován v roce 1571, kde v něm bydlel zlatník jménem Mikuláš Miller a kdy je lokalizován jako „*jdouc od Bílé věže do velkého placu po pravé straně*“.⁴¹⁾ V roce 1586 ho od Millerovy vdovy Juliany včetně obchodu v něm koupil císař Rudolf II. za 150 tolarů, tedy 75 kop gr. č.⁴²⁾ Podle této ceny lze sou-

5. října 1543: „... ain gemacht als stuben und camer in dem thurm, so mitten im hof stet, gepaut und zuegericht wurde...“ M. Vilímková, o. c. v pozn. 1, s. 56–57.

41) NA Praha, o. c. v pozn. 5, k. 2096, sv. 4, fol. 99r–99v; NA Praha, o. c. v pozn. 28, Ferdinand I., Praha, 27. března 1538: „*My, Ferdinand etc, oznamujem tímto listem všem, jakož někdy opatrný mistr Jan Knoppf zlatník od... Vladislava, uherského a českého krále... majestátem Jeho Milosti domek a krám, kterýž pod Bílou věží na hradě pražském mezi branami jest daný a na něm padesáte kop grošuo českých zapsaný měl. A již ten domek a krám dědicové téhož Jana Knoppfa zlatníka po smrti jeho opatrnému Jakubovi Gruntmanovi, zlatníku prodali jsou, ale poněvadž ten domek a krám, jak spravení býti ráčíme, velmi opuštěn jest a nedávno i škodu vohněm vzal, že jest ho díl zhořelo, dal jest nás týž Jakub Gruntman skrz některé podané naše věrné milé se vši poddaností prositi, abychom jemu na opravu toho domku a krámu některou sumu peněz pronaložiti a dopustiti a listem naším na témž domečku a krámu zapsati ráčili...*“ Regest in: JKSAK X, o. c. v pozn. 28, V. Vojtíšek, o. c. v pozn. 22, s. 20; M. Vilímková, o. c. v pozn. 1, s. 23.

dit, že nemohl být nijak velký nebo nákladně vystavěný.

Menclovu rekonstrukci dále doplňují a korigují v novější době nalezené obrazové prameny. Je to pohled na hrad z veduty Prahy, nakreslené roku 1536, na němž je patrná věžovitá (?) stavba u hradby, která však nebyla nijak vysoká, protože její střecha hradbu sotva přerůstala (obr. 1).⁴³⁾ Nic na vedutě není patrné ze severního objektu a není proto jisté, zda ho je možné ztotožnit s výraznou střechou vpravo od Bílé věže na pohledu Prahy z roku 1493 z Schedelovy *Liber cronicarum* (obr. 7), protože v tomto místě je tento nejstarší známý pohled na Pražský hrad schematický. Druhým pramenem je plán Pražského hradu z doby kolem roku 1560, který se v kopii z 20. let 17. století dochoval ve sbírkách florentských Uffizi,⁴⁴⁾ který

42) APH, DK, inv. č. 2045.

43) K vedutě A. Marsch – J. H. Biller – F-D. Jacob edd., *Die Reisebilder Pfalzgraf Ottheinrichs aus den Jahren 1536/1537, von seinem Ritt von Neuburg a. d. Donau über Prag nach Krakau und zurück über Breslau, Berlin, Wittenberg und Leipzig nach Neuburg*. Weissenhorn 2001; J. Pešek, *Pohled na Prahu 11. 12. 1536 aneb falckrabí Ottheinricha cesta do Krakova a zase zpátky*, *Pražský sborník historický* 33, 2004, s. 7–23; M. Ježek, *Česká města na foliích würzburgského alba* (II. část), *Průzkumy památek* IV, č. 2, 1997, s. 19–32. K autorství viz A. Marsch – J. H. Biller – F-D. Jacob edd., o. c. na začátku této pozn., s. XXVIII–XXXIII.

44) M. Brykowska, *Plány Pražského hradu a Valdštejnského paláce*

Obr. 13: Pražský hrad, areál jihozápadní části III. nádvoří. Rekonstrukce v době kolem roku 1560. Legenda: 1 – Bílá věž; 2 – druhá brána; 3 – třetí brána; 4 – čtvrtá brána; 5 – Lví dvorek; 6 a 8 – studna; 7–10 – domy; 11 – palác Ferdinanda Tyrolského; 12 – parcela Hanuše Neltzla; 13 – parcela Lukáše Wettera; 14 – nádvoří; 15 – příkop (kresba P. Uličný).

zachycuje obě stavby dvorku (obr. 8).

Nálezy, učiněné v letech 1937–1938 v západní části bývalého dvorku při úpravách prezidentského apartmá architektem Janákem, dosud nebyly zpracovány a publikovány,⁴⁵⁾ je tak možné je předběžně zatím jen shrnout. Ze zděných konstrukcí byla tehdy odkryta tzv. „románská příčka“, což byla relativně tenká stěna, zděná kvádřikovou technikou, která ohraničovala od jihu prostor studně (obr. 5, č. 3–4; 9 a 12, č. 7). Na příčce se napojovalo jihozápadní nároží severního domu, který byl mladší, ale ještě středověkého stáří. Jeho odkrytá západní zeď sahala až do suterénu, kde ji členily pravoúhlé, snad okenní niky (jedna byla zazděná), mezi nimiž bylo dochováno lůžko pro trámy. Suterén tak nebyl zaklenut, ale jen překryt trámovým stropem (obr. 5, č. 6; 10 a 12, č. 9). Mimo to byly nalezeny konstrukce menšího středověkého objektu v jihozápadním koutě bývalého dvorku, kde tvořily substrukci severní stěny letního domu, vybudovaného při již-

ní straně dvorku Rudolfem II. v letech 1579–1581 (obr. 5, č. 5 a 12, č. 8).⁴⁶⁾

Na tyto nálezy navázal výzkum z let 1985–1986, prováděný v prostoru pod kaplí sv. Václava, tedy zhruba ve středu bývalého dvorku. Ze severního domu byla tehdy odkryta jeho jižní zeď a v ní několik stupňů schodiště vedoucího do suterénu. To bylo vloženo mezi dvě příčky, z nichž byly nalezeny jen malé fragmenty (obr. 11, č. 1 a 4).⁴⁷⁾ Jelikož byla velmi poškozena i samotná jižní zeď, nebylo zřejmé, jestli pokračovala východním směrem,⁴⁸⁾ jak již předpokládal Mencl, a jak to ukazuje plán z doby kolem roku 1560 (obr. 6 a 8). Jelikož se v terénu po této východní části nezachovaly žádné stopy, mohla mít jen lehkou konstrukci a mohla vzniknout až po požáru v roce 1541. Původně tak dům dosahoval jen rozměrů 9 × 9 m, a díky plánu z doby kolem roku 1560 víme, že nalezené schodiště se nacházelo v otevřené předsíni (obr. 12, č. 9). Za touto předsíní plán zakresluje schodiště v místech, kde

z první poloviny 17. století ve sbírkách Uffizi ve Florencii, Pražský sborník historický 29, 1996, s. 107–111; *táž*, The Architecture of the Prague Castle in light of the Plan in the Uffizi, in: L. Konečný – B. Bukovinská – I. Muchka edd., *Rudolf II, Prague and the World*. Praha 1998, s. 220–225.

45) K tomu I. Boháčová, *Pražský hrad a jeho nejstarší opevňovací systémy*, in: M. Ježek – J. Klápště edd., *Pražský hrad a Malá Strana*. Edice Mediaevalia archaeologica 3. Praha 2001, s. 206–207.

46) APH, Sběrka fotografií, inv. č. 453, D 2352. K letním pokojům nejnověji P. Uličný, *Erotica & sapientia*. Rudolf II's Early Years at Prague Castle, *Umění* 69, 2021, s. v tisku.

47) I. Boháčová, *Praha – Hrad. Místnost pod oktagonální kaplí*. Praha 1992, nepublikovaný strojopis, ARÚ AV ČR, čj. 55/92, s. 2–3 a 11, obr. 2 a 9 b. Autorce zprávy vděčím za její zaslání a možnost publikovat její závěry.

48) Tamtéž, s. 11.

Obr. 14: Pražský hrad, bývalý areál Lvího dvorku později přízemí jižního křídla císařského paláce. Plán z poloviny 18. století. Tmavě označena studně (APH, Stará plánová sbírka, inv. č. 157 A/2; foto O. Přibyl).

dům přiléhá k bráně u Bílé věže. Nacházelo se prakticky na stejném místě, jako schodiště barokní kaple sv. Václava, je proto možné, že vzniklo jeho adaptací a může být dnes jediným nadzemním pozůstatkem bývalé zástavby Lvího dvorku. Jeho původní funkcí byl zřejmě přístup na bránu.⁴⁹⁾

Východně od tohoto schodiště se nacházela studně, která se netradičně po stavbě kaple ocitla v jejím severovýchodním výstupku (obr. 5, č. 8; 12, č. 11 a 14).⁵⁰⁾ Její inkorporování ukazuje na snahu o zachování již dříve existujícího zdroje vody. Kdy však byla studna vyhloubena, nevíme.

Archeologický průzkum z let 1984–1985 v areálu Lvího dvorku nakonec odhalil ještě další objekt. Byl zřejmě přistavěn k jižní románské hradbě, od severního domu jej dělil jen 2 m široký průchod, a protože ho plán z doby kolem roku 1560 nezná, zřejmě po požáru zaniknul (obr. 11, č. 3 a 12, č. 10).

Areál Lvího dvorku byl tedy hustě zastavěn. Celkem je v něm možné nalézt pět objektů, mezi kterými byly jen minimální rozestupy (obr. 12). Soudě podle výpovědí vedut to nebyly žádné výrazně velké stavby, z nichž by bylo možné některé spojit přímo s královským palácem, což vynikne i při srovnání se sousedním domem, přiléhajícím k dvorku od západu, tedy bývalým domem hejtmána Záví-

še Sulka z Hrádku. Tento dům byl kolem roku 1555 upraven jako obydlí místodržícího arcivévody Ferdinanda Tyrolského (obýval jej do roku 1567), a počínaje Rudolfem II. se stal součástí císařského apartmánu.⁵¹⁾

Podle veduty z roku 1536 byl dům na rozdíl od zástavby Lvího dvorku naopak výraznou součástí hradu po jagellonské přestavbě a potvrzují to i jeho dochované části. Byl výrazně lichoběžníkovitého půdorysu o délce cca 30 m, s užší západní částí vyplněnou v přízemí síní, sklenutou bezžebrou klenbou na střední polygonální pilíř (obr. 15). Zde se asi v počátcích vlády Ferdinanda I. nacházela zmiňovaná hospoda. V jihozápadním koutě síně byla vložena malá komůrka (převět nebo lázeň?), nad kterou se v úrovni prvního patra nachá-

zel arkýř. Z něho se dochoval krakorec, skrytý dnes za pozdější průčelní zdí (obr. 16).⁵²⁾ Protože byl dům vystavěn na svahu, mohla být k jihu otočená část suterénu rovněž obývána. Byla vybavena dalším arkýřem, zachyceném na kresbě stavebního pisáře Johanna H. Dinebiera z poloviny 18. století, podle které měl dvě různé široké části, byl tedy v blíže neurčenou dobu rozšiřován (obr. 17). V širší východní části domu, která přiléhala k románské zdi Lvího dvorku, byla jedna z prostor v 1. patře osvětlena na severní straně zahroceným oknem. Jeho ostění bylo dekorováno diamantováním, což je sice typický znak pozdně gotické architektury, na Pražském hradě nicméně neobvyklý, stejně jako jsou ojedinělé kamenické značky na něm (obr. 18).⁵³⁾ Okno je možné datovat do doby kolem roku 1500,⁵⁴⁾ a zdá se, že náleželo kapli.

Podobu, jakou dům měl v roce 1536, získal nedávno předtím, protože na vedutě Prahy z roku 1493 (obr. 7) je o podlaží nižší. Nové patro z hrázděného zdiva včetně po-

49) Na vrcholu schodiště byl Ferdinandem Tyrolským zřízen malý věžovitý altán, opravovaný v době Rudolfa II. Altán je dokumentován vedutami až do roku 1608, je tak možné, že zůstal společně se schodištěm pod ním zachován až do stavby kaple v roce 1644. P. Uličný, o. c. pozn. 46, v tisku. Podobný altán byl v době Ferdinanda I. postaven na vrcholu schodiště ve Starém královském paláci. Tjž. The architecture of Prague Castle during the governorship of Archduke Ferdinand II (1547–1567): How to read it? in: S. Dobalová – J. Hausenblasová ed., Archduke Ferdinand II of Austria: A Second-Born Son in Renaissance Europe. Wien 2021, s. 184–185.

50) M. Vilímková – F. Kašička, Pražský hrad. Jižní křídlo 3–4 (Západní část). I. koncept. Praha 1983, nepublikovaný strojopis, APH, inv. č. SHP čj. 10/83, s. 11.

51) M. Vilímková, o. c. v pozn. 1, s. 17–33; F. Kašička, o. c. v pozn. 2, s. 200–203; P. Uličný, o. c. v pozn. 2, s. 151–152; tjž., 2021, o. c. v pozn. 49, s. 178–182. Kromě toho, že se o tomto domě Milada Vilímková domnívala, že to byl bývalý královský palác, dospěla také k závěru, že dva domy, o jejichž koupi se jednalo v letech 1527–1533, se nacházely někde uvnitř hradu, protože nepoužila topografický výmluvný pramen z roku 1513. Ovlivnilo ji zřejmě také to, že Hájkův popis znala jen ze stručné verze publikované Tomkem, a i když znala zprávu o královčině dvoru se studnou z roku 1546, nijak ji nevyhodnotila. Nemohla také znát plán z Úřadí, který byl publikován až v roce 1996. Ačkoli díky svému hloubkovému studiu pramenů dokázala sestavit dosud nejkomplexnější přehled historie celého areálu Pražského hradu, zdá se tedy, že v případě královského paláce se mylila. Jako dům hejtmána objekt určil Václav Mencl, který však zároveň tvrdil, že k němu patřil i Lví dvorek, který se nacházel uvnitř hradu. V. Mencl, o. c. v pozn. 3, s. 130–132.

52) M. Vilímková – F. Kašička, o. c. v pozn. 50, s. 17.

53) P. Chotěbor, K jagellonské přestavbě Starého královského paláce na Pražském hradě, Castellologica Bohemica 13, 2016, s. 125 a obr. 7 na s. 124.

54) V. Mencl, o. c. v pozn. 3, s. 132; E. Fučíková – P. Chotěbor – Z. Lukeš, Pražský hrad: Okna. Praha 2002, s. 12.

pisovaných detailů nechal jistě vybudovat Závěš Sulko v době svého hejtmanství v letech 1499–1516 (obr. 1).

Na severní straně k domu přiléhala již zmíněná třetí hradní brána, v 16. století nazývaná Červená,⁵⁵⁾ která byla na starších základech rovněž vystavěna za Vladislava Jagellonského. Na její bývalé východní straně 1. patra jsou dochované části ostění raně renesančních oken s profilací příbuznou stavbám Starého královského paláce (obr. 19).⁵⁶⁾ Dnes jsou přetnuty stropem mezi prvním a druhým patrem, jelikož původní 1. patro brány kvůli klenbě průjezdu sahalo mnohem výše. Průjezd byl podle barokních plánů na západní straně rámován velkým portálem a menší brankou pro pěší, mezi které byl vložen sloupek (obr. 14). Mohl být součástí edikuly, jaké zdobí portály hradu z jagellonské doby, a jelikož stěna nad vjezdem neměla okno,⁵⁷⁾ snad zde byla nápisová deska nebo reliéf.

Dochované detaily hejtmanova domu a brány tak ukazují, že za Vladislava Jagellonského v těchto místech pracovali různí stavitelé, z nichž někteří zřejmě nebyli přímo spojeni s královskou hutí.⁵⁸⁾ To je přirozené z toho důvodu, že brána byla budována králem, zatímco k ní přiléhající dům byl soukromým projektem. Profilace oken brány je prakticky shodná s rámováním portálů Ludvíkova křídla, což by mohlo být vodítkem k dataci, kdybychom ovšem znali přesnější dobu výstavby této závěrečné části královského paláce. Jisté je pouze to, že s křídlem mohlo být započato po roce 1502, kdy skončila stavba Vladislavského sálu, a bylo v užívání kolem roku 1508.⁵⁹⁾ Pokud by brána vznikla až po dokončení Ludvíkova křídla, mohla být vybudována v rámci zdokonalování opevnění kolem roku 1513, kdy byla přerušena v roce 1509 započatá do-
stavba katedrály.⁶⁰⁾ Stejně možné je ovšem i to, že se na její stavbě pracovalo přibližně ve stejnou dobu jako na Ludvíkově křídle.

O předpokládané severní části královnina paláce prakticky nic nevíme. Z pramenů se dozvídáme, že v na jeho místě, tedy severně od Bílé věže, stál dům, který císař Karel IV. daroval svému lékaři a svatovítskému kanovníkovi Janovi Witlovi. Ten ho v roce 1375 prodal Smilovi Hostislavovi z Týna, prosebníkovi u sv. Víta.⁶¹⁾ Během husitských válek dům evidentně zpustnul a byl opuštěn až do doby, než se Vladislav Jagellonský rozhodl v roce 1485 přestěhovat ze Starého Města zpět na hrad. Hned následující rok 1486 si král nechal sepsat seznam domů, nacházejících se

Obr. 15: Pražský hrad, bývalý dům hejtmána Závěše Sulka z Hrádku, později jižní křídlo císařského paláce. Střecha v přízemí.

Obr. 16: Pražský hrad, bývalý dům hejtmána Závěše Sulka z Hrádku, později jižní křídlo císařského paláce. Krakovec bývalého arkýře v jižní fasádě prvního patra, pohled z úrovně přízemí.

na postavil také Benedikt Ried.

59) Tamtéž, s. 98 a 109–112.

60) K tomu P. Uličný, A Difficult Mission The Building of St Vitus's Cathedral in the time of Ferdinand I and Anna Jagiellon (1526–1547), Umění 68, 2020, s. 172–173.

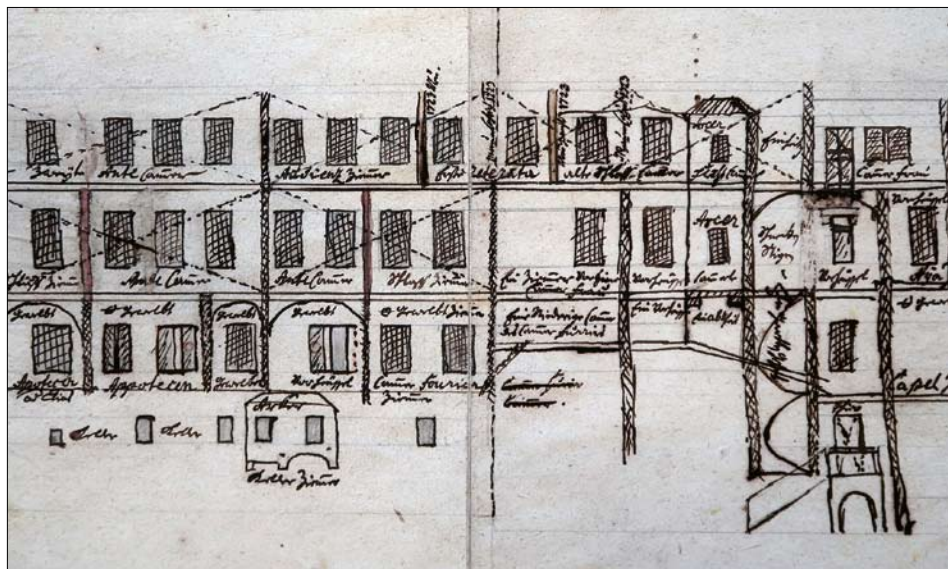
61) W. W. Tomek, Základy starého místopisu pražského III, IV, V: Malá Strana, Hrad Pražský a Hradčany, Vyšehrad. Praha 1872, s. 119.

55) M. Vilímková, o. c. v pozn. 1, s. 57.

56) V. Mencl, o. c. v pozn. 3, s. 130; M. Vilímková – F. Kašíčka, o. c. v pozn. 50, s. 35.

57) APH, Stará plánová sbírka, inv. č. 113/1, 113/7 a 157 A/2.

58) V. Mencl, o. c. v pozn. 3, s. 131, nicméně předpokládá, že dům hejtmána

Obr. 17: Pražský hrad, bývalý dům hejtmána Závěše Sulka z Hrádku, později jižní křídlo císařského paláce. Detail z plánu jižního průčelí císařského paláce od Johanna H. Dinebiera, pol. 18. století (APH, Stará plánová sbírka, inv. č. 112 A/1).

Obr. 18: Pražský hrad, bývalý dům hejtmána Závěše Sulka z Hrádku, později jižní křídlo císařského paláce. Fragment okna v prvním patře severní strany po odhalení v roce 1937 (foto A. Gubčevský, 1937, APH, Sběrka fotografii, inv. č. 615, D 2095).

v západní části hradu, kde byl jako první severně od Bílé věže uveden „velký dům pod věží, zničený, zvaný Smilův, prosebníka kostela Pražského, kde je nyní (koňská stáj na hradě) zbrojnice.“⁶²⁾ Do závorky vložený zápis o stáji, na-

62) APH, Kapitulní archiv, cod. 22, fol. 16: „Anno domini 1486 feria II. post Martini [tj. 13. XI. 1486] ad mandatum regie maiestatis consig-

hrozený „zbrojnice“ zřejmě značí, že využití domu se v té době změnilo. Dále o tomto místě prameny více jak půlstoletí mlčí, a to až do roku 1546, kdy král Ferdinand prodal parcelu vedle Bílé věže o velikosti 18 × 17 loktů (10,6 × 10 m) Hanušovi Neltzlovi a roku 1548 písaři Lukášovi Wetterovi o velikosti 17 × 16 loktů (10 × 9,4 m), nacházející se mezi Nelzlovým domem a domem faráře Pražského hradu.⁶³⁾ Pozemky tedy předtím patřily králi, mohly proto původně tvořit jeden celek a důvodem rozprodání byl nepochybně požár, který předchází zástavbu zdevastoval. I když tedy nemáme přímé doklady o využití tohoto místa od doby Vladislava Jagellonského do roku 1541, zároveň

se nic nepřiči tomu, že by právě tato část hradu sloužila za rezidenci královny. Pozoruhodné přitom je, že na plánu z doby kolem roku 1560 se rozparcelování nijak neprojevilo (obr. 20). Plán tedy mohl odrážet ještě původní rozsah královnina paláce.

V letech 1642–1643 zde vyrostl východní trakt středního křídla, který pohltil a razantně přestavěl všechny předchozí objekty.⁶⁴⁾ O jejich rozvržení si je dnes možné udělat představu pouze podle suterénních prostor, které se nachází v rozsahu středního křídla jen v místech předpokládané severní části královnina paláce (ostatní části nebyly ve středověku extenzivně zastavěny, obr. 20). Různorodá velikost a orientace jednotlivých sklepů ukazuje na složitější vývoj, bez detailního průzkumu je však obtížné zjistit jejich stáří. Patrně nejstarší bude prostor nejbližší Bílé věži, přiložený delší stranou k románské hradbě (8 × 4 m), který mohl patřit ještě domu Karlova lékaře Jana Witla. Že se jedná o středověký prostor, naznačuje to, že parcelace ze 40. let 16. století sklep nijak nerespektovala (obr. 20, čárkované linie).⁶⁵⁾

Pokud je správný předpoklad, že se zde nacházel královnin palác, pak to byla patrně hlavní část královniny rezidence, zatímco Lví dvorek byl nejspíš jejím zázemím. K paláci tím pádem asi patřila i samotná Bílá věž, sloužící jako případné refugium. Komunikace mezi oběma částmi nejspíš zprostředkovávalo zmíněné šnekové schodiště, vedoucí z Lvího dvorku na bránu, z které musel být, buď v úrovni prvního patra, nebo možná až v druhém patře, průchod věží (později zde vzniklo studio Rudolfa II.

navimus domos ecclesie Pragensis prelatorum et ministrorum. Prima domus sub turri magna, destructa est, vocatur Smilonis penitenciarum ecclesie Pragensis, ubi nunc est (stabulum equorum in castro) balistaria.“ M. Vilímková – F. Kašička, o. c. v pozn. 62, s. 10–12. Dochoval se ještě druhý, podobný soupis ze stejné doby. Tamtéž, s. 9–10.

63) Tamtéž, s. 18–19; M. Vilímková – F. Kašička, o. c. v pozn. 61, s. 130–131.

64) M. Vilímková – F. Kašička, Stavební proměny Středního křídla Pražského hradu, Památky a příroda 37, č. 3, 1977, s. 129–139.

65) M. Vilímková – F. Kašička, Stavební historický průzkum Pražského hradu. Střední křídlo. I. koncept. Praha 1970, nepublikovaný strojopis, APH, inv. č. SHP čj. 103/3, s. 106–107.

Obr. 19: Pražský hrad, bývalá třetí hradní brána, později součást jižního křídla císařského paláce. Okno východní strany na úrovni stávajícího druhého patra po odhalení v roce 1923 (foto Pařík a spol., 1923, APH, Sběrka fotografií, inv. č. 629, D 536).

s freskou Hermatheny). Průchod mohl být zřízen „proražením“, o kterém se mluví v pramenech při zřizování chodby. Že prostor nad branou mohl být velmi dobře využitelný jako součást paláce, naznačuje to, že v něm byla za Ferdinanda Tyrolského jeho osobní zbrojnice.⁶⁶⁾

Jelikož prameny od roku 1527 mluví o královnině paláci jako o existující stavbě, kde bylo pouze potřeba vyměnit zasklení a postavit lázni, musel vzniknout již za Jagellonců. O stavebních aktivitách za krále Ludvíka na Pražském hradě nic nevíme, v roce 1529 je dokonce konstatováno, že se na hradě „dlouhou dobu“ nestavělo,⁶⁷⁾ pravděpodobně byl tedy stavebníkem Vladislav Jagellonský. Pokud ho pak již on stavěl jako královnin palác (což kvůli absenci pramenů nevíme), pak je možné uvažovat o zahájení stavby kolem roku 1502, po svatbě s Annou z Foix. Její úmrtí v roce 1506 by pak mohlo být datem *ante quem* pro skončení prací. Jelikož se toto období kryje s předpokládanou stavbou Ludvíkova křídla, mohl tedy vznikat královnin palác současně s ním. Nemusí být pak vyloučeno, že výše popsaná stavba třetí hradní brány mohla se stavbou paláce souviset. Na paláci se tak mohl objevit podobný architektonický detail.

Chodba, která Starý královský palác spojovala s královninými pokoji, byla zřízena v místě ochozu románské hradby a procházela zmíněnými kuchyněmi na jižní straně dnešního III. nádvoří. Chodba obešla od západu obvod Lviho dvorku, pak zamířila do prostoru brány, odkud bylo možné zmíněným šnekovým schodištěm sestoupit do dvorku, nebo pokračovat přes Bílou věž do (předpokládaného) hlavního paláce severně od věže. Při úpravách prvního patra v prostoru bývalého dvorku Pavlem Janákem byla v roce 1937 odkryta hradba (následně vybouraná), lemující kdysi západní část dvorku. V úrovni mezi prvním a druhým patrem měla zeď dva zazděné otvory, patřící zřejmě bývalé chodbě. V severní části to byl osekáný parapet a stojka většího okna, výše se již skrývajících v barokní klenbě, osazeného přímo na korunu románské hradby (obr. 21, vpravo nahoře). V jižní části to bylo malé

okénko s čtvercovým kamenným ostěním, vezděného do mladšího cihelného líce zdi (obr. 21, vlevo nahoře). Jak byla tato okna stará, nelze určit, mohla pocházet až z doby Ferdinanda Tyrolského nebo Rudolfa II., který chodbu ještě používal,⁶⁸⁾ nicméně zřejmě indikují místo, kde tato komunikace byla již za Anny Jagellonské. Z (předpokládaného) hlavního paláce chodba pokračovala směrem k zahradě nikoli po románské zdi, ale přes „maštale“, které se nacházely západně od něho, v místě dnešního II. nádvoří. Stáje zde zřídil Vladislav Jagellonský koupí domků hradních střelců v roce 1489,⁶⁹⁾ a jednalo se stavbu umístěnou na tehdejšímu valu běžícím paralelně s románskou hradbou, v ose dnešní kaple sv. Kříže. Stály buď v severní části dnešního nádvoří, nebo na místě kaple (obr. 2, č. 8).⁷⁰⁾ Chodba tedy běžela v podkroví stájí, aby pak přes Prašný most dospěla až do zahrady (obr. 2, č. 9–10).

O detailním vybavení areálu královnina paláce nic nevíme. Pokud ovšem byla v roce 1533 nařízená stavba lázni provedena, byla to soudě podle rozpočtu na 500 zl. nepochybně poměrně nákladně zařízená část apartmánu. Určitou představu si o ní můžeme udělat podle lázni, budovaných ve stejnou dobu pro polskou královnu Bonu Sforzu na krakovském Wawelu. Její stavba zde proběhla v letech 1534–1536 úpravou starší lázně v přístavku ke královniným pokojům v západním křídle zámku. V přízemí obsahovala samotnou lázeň a předsíň na převlékání, oddělené chodbičkou, v prvním patře velmi náročně zdobenou a obrazy vybavenou místnost, nad kterou byla v druhém patře loggie, zvaná *altana*. Celé křídlo bylo bohužel později přestavěno a následně zbořeno v roce 1910.⁷¹⁾ Tento osud našťastí nepotkal jinou bohatě vybavenou lázeň, kterou nechal v letech 1563–1567 pro Filipinu Welsеровou postavit na zámku Ambras syn Ferdinand I. a Anny Jagellonské Ferdinand Tyrolský. Vedle samotné lázně obsahovala také předsíň, vyzdobenou dřevěným obložením, kazetovým stropem a malbami (obr. 22).⁷²⁾

PALÁC KRÁLOVNY ANNY JAGELLONSKÉ V RÁMCI PRAŽSKÉHO HRADU

Přestože je možné rozsah a podobu královnina paláce jen naznačit, můžeme přistoupit k řešení otázky oddělení sídla královny od rezidence krále. Nejpozději od doby Karla IV. obýval český král západní křídlo Starého královského paláce. O rozvržení obytné části dispozice v této době však nemáme jednoznačné zprávy⁷³⁾ a o apartmánu

66) P. Uličný, o. c. v pozn. 4, s. 35–37.

67) V. Pešák, Dějiny královské komory české od r. 1527 I. Začátky organizace české komory za Ferdinanda I. Praha 1930, s. 366.

68) K rekonstrukci tohoto místa a chodby v době Rudolfa II. viz P. Uličný, o. c. pozn. 46, s. v tisku.

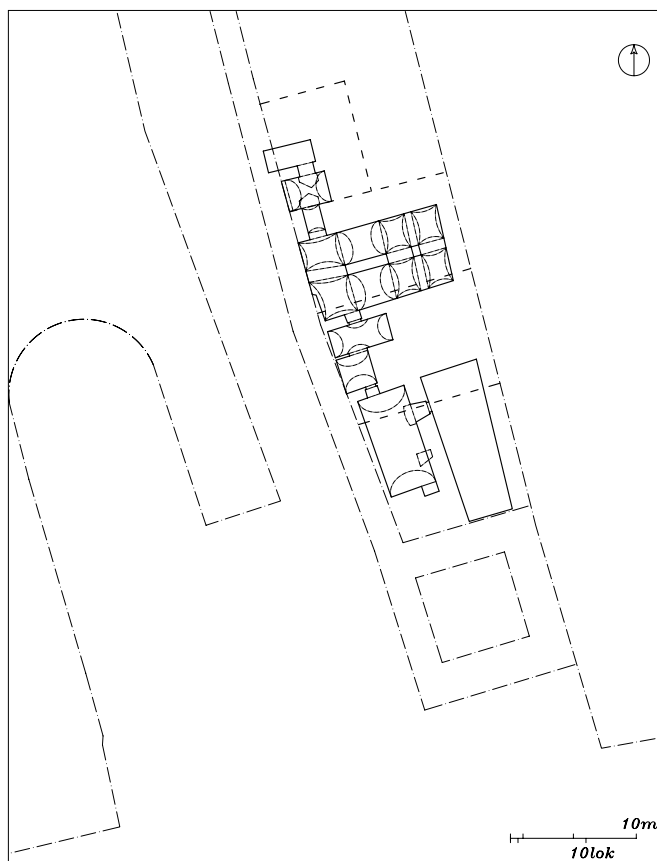
69) E. Leminger, Stavba hradu Pražského za krále Vladislava II., in: Památky archaeologické a místopisné XIV, Praha 1889, s. 625.

70) P. Uličný, o. c. v pozn. 2, s. 147; *tjž.* Hledání velkoleposti: Rezidence císaře Rudolfa II. na Pražském hradě v letech 1600–1612, in: P. Uličný a kol., Architektura Albrechta z Valdštejna. Italská stavební kultura v Čechách v letech 1600–1635. Praha 2017, s. 840.

71) A. Fischinger – M. Fabiański, The Renaissance Wawel. Building the Royal Residence. Kraków 2013, s. 124–127, pl. III, č. 4, IV, č. 31 a V, č. 55 a M. Fabiański, Zamek króla Zygmunta I na Wawelu. Architektura – dekoracja architektoniczna – funkcje. Kraków 2017, s. 116–124, pl. III, č. 35–38, IV, č. 84 a V, č. 122.

72) J. Felmayr – K. Oettinger – R. Oettinger – E. Scheier edd., Die Kunstdenkmäler der Stadt Innsbruck. Die Hofbauten (= Österreichisches Kunsttopographie XLVII). Wien 1986, s. 555–556.

73) O rekonstrukci Karlova apartmánu se pokusil R. Němec, Architektura – vláda – země. Rezidence Karla IV. v Praze a zemích Koruny

Obr. 20: Pražský hrad, střední křídlo, suterén. Upraveno podle F. Kašičky – H. Chvojkové, in: M. Vilímková – F. Kašička, o. c. v pozn. 65. Čárkované parcely domů vytyčených v roce 1546 a 1548, obrys podle mapy Pražského hradu z doby kolem roku 1560 (kresba P. Uličný).

královny nevíme vůbec nic. Karlův následovník Václav IV. (1378–1419) pak sídlil převážně mimo Pražský hrad, zejména na Králově dvoře na Starém Městě pražském, o jehož podobě však také mnoho nevíme.⁷⁴⁾ A stejně jako ve Starém královském paláci tam není nic známo o královských pokojích.

Až teprve v době vlády Jiřího z Poděbrad (1458–1471) se dozvídáme, že královna bydlela ve zcela odděleném domě, stojícím poblíž Králova dvoru. Byl součástí dnešního čp. 587/I v ulici Celetné a stál tak přes ulici západně od královské rezidence.⁷⁵⁾ Nejednalo se o novostavbu, ale o adaptovaný starší dům, zvaný Hankův, kde se po svém příjezdu do Prahy v roce 1436 ubytoval císař Zikmund Lucemburský.⁷⁶⁾ Jediné, co o tomto královnině paláci víme

je, že tam byla „velká místnost“ – *magna stuba*, připomínaná v roce 1469.⁷⁷⁾

V Králově dvoře sídlil z počátku i Vladislav Jagellonský (1471–1516). Když tam však byl v roce 1484 napaden jedním novoměstským měšťanem kuší, rozhodl se vrátit královskou rezidenci zpět na Pražský hrad. Při následující rozsáhlé přestavbě hradu nemusel být královnin palác dlouho jeho starostí, protože i přes zasnoubení s Barborou Braniborskou v roce 1476 se oženil až v roce 1502 (nepočítaje formální svatbu s Beatricí Aragonskou, vdovou po Matyáši Korvínovi). Přestože byl tak tento palác na Pražském hradě zřejmě zřízen až později, zdá se, že vodítkem při jeho situování bylo rozdělení krále a královnina apartmánu na Starém Městě.

Bylo to řešení, které bylo ve střední Evropě spíše výjimečné.

Budínský hrad, sídlo uherských králů, kde se Anna Jagellonská v roce 1503 narodila, a kde strávila prvních dvanáct let života, byl bohužel zcela zničen. Dnes si o tomto rozlehle komplexu, který se zejména díky přestavbě za Matyáše Korvína (vládl 1458–1490), stal jednou z nejpozoruhodnějších rezidencí v Evropě, můžeme udělat jen nejasnou představu. A to podle dobových popisů, archeologicky odkrytých zdí a mistrovsky provedených fragmentů.⁷⁸⁾ Kde v tomto paláci sídlila královna a Matyášova žena Beatrix Neapolská (1476–1490), bohužel nevíme. Pouze na základě pozdější zprávy lze soudit, že královnin apartmán byl snad v jiné části hradu než králův. Po smrti Ludvíka Jagellonského se proti Ferdinandu I. postavil Jan Zápoleský a získal pod svoji vládu část Uher. Když se po jeho úmrtí v roce 1540 stala regentkou jím ovládané části Uher jeho manželka Isabella Jagellonská, hned následujícího roku čelila útoku habsburských vojsk. Během obležení Budína královnu nechal do bezpečnějšího místa uvnitř hradu, patrně do jižního křídla, kde byl předtím Korvínův apartmán, přestěhovat její ministr Jiří Utiešenovič.⁷⁹⁾

Jako dvanáctiletá princezna se Anna v roce 1515 zasnoubila s jedním z vnuků císaře Maxmiliána I., kterým byl později určen Ferdinand, druhorozený syn Filipa I. Sličného, pozdější král český a uherský. Od svého zasnoubení do svatby s Ferdinandem v roce 1521 žila Anna většinu času na habsburském hradě v Innsbrucku,⁸⁰⁾ o je-

svého milostivého, s velikú poctivostí do Prahy, v hodinu bez jedné ve dvudcátú. A vjel do domu Hankova, který nyní slove duvor Králové.”

77) AČ IV, s. 440: „in magna stuba in curia reginae“.

78) K budínskému paláci v době Matyáše Korvína nejnověji K. Magyar, „Et... introivit ad Hungariam sola germanica ancilla nomine Maria...“ Mary of Hungary and Buda, in: O. Réthelyi a kol. edd., *Mary of Hungary, The Queen and her Court 1521–1531*. Budapest 2005, s. 97–119; P. Farbaký, Chimenti Camicia, A Florentine woodworker-architect, and the Early Renaissance reconstruction of the royal palace in Buda during the reign of Matthias Corvinus (ca. 1470–1490), *Mitteilungen des Kunsthistorischen Institutes in Florenz* 50, 2006, s. 215–218 a 225–238; A. Végh, Egy reneszánsz felirat töredékei és a budai királyi palota csillagképei, *Művészettörténeti Értesítő* 59, 2010, s. 211–232; *tjž.*, A budai királyi palota Michael von Saurau útleírásában (1567), in: T. György – T. Gyöngyi edd., *Várak nyomában. Tanulmányok a 60 éves Feld István tiszteletére*. Budapest, 2011, s. 293–302 a K. Magyar, *Royal Residences in Buda in Hungarian and European Context*, in: B. Nagy – M. Rady – K. Szende – A. Vadas edd., *Medieval Buda in Context*. Leiden – Boston 2016, s. 133–168.

79) A. Végh, 2010, o. c. v pozn. 78, s. 224 a tam pozn. 22.

80) J. Hausenblasová, Soukromí jako obřad. Rituály a ceremonie na dvoře Anny Jagellonské, in: M. Nodl – F. Šmahel edd., *Rituály, ceremonie a festivity ve střední Evropě 14. a 15. století*. Edice Colloquia

české. Praha 2015, s. 51–71; *tjž.*, Solitude or Performance? The Papal and Royal-Imperial Residences of Benedict XII and Charles IV in Avignon, Prague and Karlstein, *Journal of the British Archaeological Association* 170, 2017, s. 115–151, zvl. s. 122–136. Jeho závěry však vyžadují revizi. Viz P. Uličný, Od císaře k oráči a zase zpět Pannovnické cykly ve Starém královském paláci na Pražském hradě, *Umění* 66, 2018, pozn. 49 na s. 485–486.

74) K paláci naposledy F. Záruha, *Hrady Václava IV. Od nedobytného útočiště k pohodlné rezidenci*. Praha 2014, s. 155–159.

75) W. W. Tomek, *Dějepis města Prahy VIII*. Praha 1891, s. 85–86; R. Urbánek, *Věk poděbradský IV. Čechy za kralování Jiříka z Poděbrad. Léta 1460–1464*. Praha 1962, s. 38; P. Vlček a kol., *Umělecké památky Prahy. Staré Město a Josefov*. Praha 1996, s. 392–393 (heslo P. Vlček).

76) F. Palacký ed., *Scriptorum rerum Bohemicarum III: Staří letopisové česští od roku 1378 do 1527...* Praha 1829, s. 96: „Téhož léta, ve čtvrtek u vigílii S. Bartoloměje, páni zemští, rytířstvo, panošé, Pražené s jinými městy země české, uvedli sú císaře Sigmunda, jakožto pána

hož uspořádání víme naštěstí mnohem více. Za Maxmiliána I. (v Tyrolsku vládnul 1490–1519), bylo kolem roku 1494 k stávajícímu hradu na severní straně přistavěno monumentální křídlo pro jeho druhou manželku Biancu Mariu Sforza, s kterou se císař oženil tentýž rok. Četnými arkýři členěná stavba, nazývaná „*Neuen Frauenzimmer*“ nebo „*Hintere Burg*“, dominovala celému areálu.⁸¹⁾ Byl to tak nepochybně tento Annin dlouholetý pobyt, který výrazně formoval představy o složení jejího dvora a fraucimoru.

Podobně byl uspořádán i habsburský hrad ve Vídni, kam Anna přesídlila po své svatbě. V jeho čtyřkřídlovém areálu jí bylo vyhrazeno severovýchodní křídlo, hledící do zahrady, zatímco protější křídlo jihozápadní obýval Ferdinand. Královnino křídlo obsahovalo v přízemí hospodářské místnosti, v prvním patře reprezentační prostory a v posledním druhém patře místnosti obytné. Blíže nespecifikované úpravy, vynucené špatným stavebním stavem, zde probíhaly již v roce 1536, k velké stavební akci pak došlo v letech 1544–1545, kdy bylo postaveno dvouramenné schodiště. Jeho stavba měla pro Ferdinanda velký význam, protože bylo před finálním rozhodnutím potřeba udělat čtyři návrhy, nicméně v nedávné době odhalený vstup do tohoto již zaniklého schodiště představuje tu nejjednodušší možnou architekturu, typickou pro Ferdinandův styl.⁸²⁾

Po této prezentaci rezidencí, kterými Anna prošla před příjezdem do Prahy, vidíme, že se situace na Pražském hradě vlastně nijak innsbruckému a vídeňskému Hofburgu nepodobala. V případě úplného oddělení by mohlo být poukazováno na Budín, o něm však nevíme nic bezpečného.

Na jiných střeoevropských rezidencích tento systém také často nepotkáváme. V míšeňském Albrechtsburgu, budovaném od roku 1471, bydlela žena saského kurfiřta se svým fraucimorem v druhém patře paláce nad apartmánem kurfiřta.⁸³⁾ Na krakovském Wawelu, představovaném od roku 1504 králem Zikmundem I., obývala jeho manželka Barbora Zápolská (od roku 1512) a Bona Sforza (od roku 1518) první a druhé patro již zmíněného západní

Obr. 21: Pražský hrad, bývalý areál Lviho dvorku, později oratoř kaple sv. Václava v 1. patře. Pohled na bývalou západní hradební zeď od východu s pozůstatky oken na úrovni mezi 1. a 2. patrem, osvětlujících původně zřejmě chodbu na koruně hradby po odhalení v roce 1937 (foto A. Gubčevský, 1937, APH, Sbíрка fotografií, inv. č. 511, D 2108).

Obr. 22: Ambras u Innsbrucku (Rakousko), předstílná lázeň, postavená v letech 1563–1567 pro Filipinu Welserovou (foto I. P. Muchka).

ho křídla, bezprostředně vedle králova apartmánu v křídle severním.⁸⁴⁾ Je to tak až rezidence bavorských vévodů v Mnichově, kde se nám daří nalézt oddělení, které je navíc mnohem důkladnější než v Praze. Vévodkyně Kunhuta Rakouská, sestra císaře Maxmiliána I., tam v době svého manželství s Albrechtem IV. v letech 1487–1508 pobývala v pevnosti Neuveste na kraji města (v místě dnešní Residence), zatímco vévoda sídlil uvnitř města v Alter Hof.⁸⁵⁾

I když tedy oddělení mužské a ženské části apartmánu nebylo běžné, bylo na královském dvoře habsburského soustátí vítané. Separování králova a královnina dvora s fraucimorem bylo vhodné z hlediska základních poža-

mediaevalia Pragensia 12. Praha 2012, s. 100.

81) J. Felmayer – K. Oettinger – R. Oettinger – E. Scheier, o. c. pozn. 72, s. 57–59 a 115–119 (heslo K. Oettinger – R. Oettinger).

82) R. Holzschuh-Hofer – H. Karner, Die Alte Burg (Schweizerhof), in: H. Karner ed., Die Wiener Hofburg 1521–1705. Baugeschichte, Funktion und Etablierung als Kaiserresidenz. Wien 2014, s. 88–92.

83) S. Hoppe, Architectonic Parity. The Coordinated Apartments of Ruling Princes and Princesses in German Court Residences, 1470–1547, in: M. Chatenet – K. de Jonge ed., Le prince, la princesse et leurs logis: manières d'habiter dans l'élite aristocratique européenne (1400–1700); actes des septièmes Rencontres d'Architecture Européenne. Paris, 27–30 juin 2011. Paris 2015, s. 159–176.

84) A. Fischinger – M. Fabiański, o. c. v pozn. 71, s. 189, 193–194 a pl. IV; M. Fabiański, o. c. v pozn. 71, s. 379–385 a pl. IV na s. 440–441.

85) K. Graf, Kunigunde, Erzherzogin von Österreich und Herzogin von Bayern-München (1465–1520) – Eine Biographie [Disertace, Universität Mannheim]. Mannheim 2000, s. 142–152. Za upozornění děkuji Janu Lutterrothovi.

dvůr, kterým se chod dvora řídil. Podrobný řád z roku 1519, který nechal sepsat císař Karel V. pro fraucimor Anny a Marie, pozdější manželky Ludvíka Jagellonského, v Innsbrucku, nás do detailu poučuje, jak bylo toto rozdělení aranžováno. A jak ukazuje řád z roku 1526, po sňatku s Ferdinandem I. se v tomto oddělování dále pokračovalo. Královnin dvůr, vedený hofmistryní, se dělil na mužskou část, jejímž úkolem byla zejména starost o stravu a bezpečnost, a fraucimor, v počtu 25–30 osob. Vstup mužů do prostor fraucimoru, stejně jako cesty fraucimoru mimo palác, podléhaly přísným regulím a doзору. Z prostorového hlediska řády ukazují, že fraucimor bydlel v horním podlaží budov, zatímco mužská část v přízemí.⁸⁶⁾

Jak byl tento řád uplatňován v detailu v Praze, tedy jak se oddělení mužské a ženské části královnina dvoru promítlo do obsazení jednotlivých budov, bohužel nevíme. Z hlediska oddělení byl jistě vhodnější Lví dvorek, tam ale nenacházíme žádnou stavbu, kterou by bylo možné označit přímo za palác. Oddělení nicméně mohlo zajišťovat předpokládaný komplikovaný přístup do hlavního paláce právě přes tento dvorek.

ZÁVĚR

Shrme-li prezentované poznatky, můžeme konstatovat, že na Pražském hradě v době královny Anny Jagellonské, konkrétně v letech 1526–1541, existovalo oddělení královského a královnina apartmánu. Každý z nich byl umístěn do vlastní budovy, vzdálené od sebe téměř sto metrů. Ferdinand I. bydlel v západním křídle Starého královského paláce a Anně patřil jednak areál, známý později jako Lví dvorek, vydělený v jihozápadním rohu dnešního III. hradního nádvoří, a pak zřejmě i reprezentativní objekt severně od Bílé věže. Spojení mezi nimi zprostředkovávala chodba na ochozu románské hradby, přerušená v polovině budovou kuchyní. Ta obsluhovala oba apartmány, a tato oddělená kuchyně tak snižovala nároky na užitnou plochu samotných paláců, které samy o sobě nebyly nijak rozlehlé. Oddělení, které bylo patrně provedeno během přestavby hradu za Vladislava Jagellonského, vyhovovalo i v době jeho dcery Anny, která podle dvorského řádu musela dbát

na to, aby svět žen, obsluhujících královnu, byl co možná nejvíce oddělen od mužské části dvora. Pozoruhodné nicméně je, že vídeňská rezidence v Hofburgu měla jiné uspořádání, kde byl královnin a králův apartmán mnohem blíže u sebe. Byla to tedy specifická jednotlivost rezidencí, které královský pár podědil po svých předchůdcích, a na které se musel královský dvůr adaptovat.

Umístění královnina paláce na Pražském hradě, pokud je předložená interpretace správná, bylo provedeno s rozvahou, jejímž výsledkem byla symbolická dominance královského páru nad hradem. Pražský hrad byl rozlehlý areál, ve kterém českému králi ve skutečnosti mnoho nepatřilo. Severní polovinu zabírala Svatovítská katedrála a Svatojirský klášter s domy kleriků, o jižní polovinu se král dělil se šlechtou. Když Vladislav nákladným dílem přestavoval svoji hradní rezidenci, dal nové vysoké střechy i hradním věžím, čímž symbolicky zdůraznil jak význam hradu, tak svůj vlastní majestát. Rozdělení rezidence na dvě části mu k stejnému cíli pomohlo uvnitř hradu. Královny obytné místnosti se nacházely v západní části paláce, hledící z východní strany na dnešní III. hradní nádvoří, zatímco královnin palác stál přímo naproti němu a uzavíral nádvoří od západní strany. Obě křídla tak tvořily pendanty a zároveň kulisy pro prospekt, na jehož konci se nacházela Svatovítská katedrála, respektive její západní část, kterou Vladislav plánoval dokončit. Pokud by k dostavění katedrály došlo a požár z roku 1541 nezničil mnoho z jeho díla, vnímali bychom patrně dnes III. hradní nádvoří jako pozoruhodný výtvar pozdně středověkého urbanismu, který bychom spojovali s králem Vladislavem Jagellonským.

Tento text byl zpracován v rámci projektu GA ČR č. 18-03643S „*Anna Jagellonská – česká královna v renesanční Evropě, 1503–1547* / *Anna Jagiello – Queen of Bohemia in Renaissance Europe 1503–1547*“.

ING. ARCH. PETR ULIČNÝ, PH.D. – FILOZOFICKÁ
FAKULTA, UNIVERZITA KARLOVA, PRAHA
PETRULICNY@SEZNAM.CZ

86) J. Hausenblasová, o. c. v pozn. 80, s. 97–108.

PRAMENY

Archiv Pražského hradu, f. Dvorská komora.

Archiv Pražského hradu, f. Kapitulní archiv.

Archiv Pražského hradu, f. Sběrka fotografií.

Archiv Pražského hradu, f. Stará plánová sbírka.

Archiv Pražského hradu, f. Nová plánová sbírka.

Národní archiv Praha, f. Stará manipulace.

Národní archiv Praha, f. Registra.

Národní knihovna Praha, odd. rukopisů a starých tisků.

Hofkammerarchiv Wien, f. Gedenkbücher.

AČ IV: Archiv český čili staré písemné památky české i moravské IV. F. Palacký ed., Praha 1846.

Boháčová I. 1992: Praha – Hrad. Místnost pod oktogonální kaplí. Praha, nepublikovaný strojopis, ARÚ AV ČR, č. 55/92.

Boháčová I. 1998: Archeologický areál III. nádvoří Pražského hradu. Průvodce problematikou archeologickými prameny. Praha, nepublikovaný strojopis, ARÚ AV ČR, č. 6540/98.

Vilímková M. 1972: Stavebně historický průzkum Pražského hradu. Pražský hrad. Jižní křídlo. Dějiny. Praha, nepublikovaný strojopis, APH, inv. č. SHP č. 90/1.

Vilímková M. – Kašička F. 1970: Stavebně historický průzkum Pražského hradu. Střední křídlo. I. koncept. Praha, nepublikovaný strojopis, APH, inv. č. SHP č. 103/3.

Vilímková M. – Kašička F. 1983: Pražský hrad. Jižní křídlo 3–4 (Západní část). I. koncept. Praha, nepublikovaný strojopis, APH, inv. č. SHP č. 10/83.

LITERATURA

- Boháčová, I. 2001: Pražský hrad a jeho nejstarší opevňovací systémy, in: M. Ježek – J. Klápště edd., Pražský hrad a Malá Strana. Edice Mediaevalia archaeologica 3. Praha, s. 179–301.
- Boháčová, I. 2008: Dalších deset let archeologického areálu pod třetím nádvořím Pražského hradu, Zprávy památkové péče 68, č. 4, s. 259–263.
- Brykowska, M. 1996: Plány Pražského hradu a Valdštejnského paláce z první poloviny 17. století ve sbírkách Uffizi ve Florencii, Pražský sborník historický 29, Praha, s. 107–116. Brykowska, M. 1998: The Architecture of the Prague Castle in light of the Plan in the Uffizi, in: L. Konečný – B. Bukovinská – I. Muchka edd., Rudolf II, Prague and the World. Praha, s. 220–225.
- Čelakovský, J. 1906: Hrad pražský a majetková práva k němu do r. 1526. Praha.
- Fabiański, M. 2017: Zamek króla Zygmunta I na Wawelu. Architektura – dekoracja architektoniczna – funkcje. Kraków.
- Farbaky, P. 2006: Chimenti Camicia, A Florentine woodworker-architect, and the Early Renaissance reconstruction of the royal palace in Buda during the reign of Matthias Corvinus (ca. 1470–1490), Mitteilungen des Kunsthistorischen Institutes in Florenz 50, s. 215–256.
- Felmayer, J. – Oettinger, K. – Oettinger, R. – Scheier, E. edd. 1986: Die Kunstdenkmäler der Stadt Innsbruck. Die Hofbauten (= Österreichisches Kunsttopographie XLVII). Wien.
- Fiala, K. 1933: Pražský hrad v době románské. Praha.
- Fischinger, A. – Fabiański, M. 2013: The Renaissance Wawel. Building the Royal Residence. Kraków.
- Fučíková, E. – Chotěbor, P. – Lukeš, Z. 2002: Pražský hrad: Okna. Praha.
- Géva, A. 1843: Itinerar Kaiser Ferdinand's I. 1521–1564. Wien.
- Graf, K. 2000: Kunigunde, Erzherzogin von Österreich und Herzogin von Bayern-München (1465–1520) – Eine Biographie [Dissertation, Universität Mannheim]. Mannheim.
- Hausenblasová, J. 2012: Soukromý jako obřad. Rituály a ceremonie na dvoře Anny Jagellonské, in: M. Nodl – F. Šmahel edd., Rituály, ceremonie a festivity ve střední Evropě 14. a 15. století. Edice: Colloquia mediaevalia Pragensia XII. Praha, s. 97–108.
- Hayek, W. z Libočan 1541: O nesstiasťne prízihodie ktoráž gse stala skrze ohen v Menšim Miestie Pražském, a na Hradie Swatého Wacława, y na Hradczanech etc. Leta M.D.xxxj. Praha (NK Praha, sign. 54 J 1484).
- Herain, J. 1902: Stará Praha. Praha.
- Holzschuh-Hofer, R. – Karner, H. 2014: Die Alte Burg (Schweizerhof), in: H. Karner ed., Die Wiener Hofburg 1521–1705. Baugeschichte, Funktion und Etablierung als Kaiserresidenz. Wien, s. 80–143.
- JKSAX: K. Köpl ed. 1889: Urkunden, Acten, Regesten und Inventare aus dem k. k. Statthalterei-Archiv in Prag, Jahrbuch der Kunsthistorischen Sammlungen des Allerhöchsten Kaiserhauses X, s. LXIII–CC.
- Hoppe, S. 2015: Architectonic Parity. The Coordinated Apartments of Ruling Princes and Princesses in German Court Residences, 1470–1547, in: M. Chatenet – K. de Jonge edd., Le prince, la princesse et leurs logis: manières d'habiter dans l'élite aristocratique européenne (1400–1700); actes des septièmes Rencontres d'Architecture Européenne, Paris, 27–30 juin 2011. Paris, s. 159–176.
- Chotěbor, P. 2016: K jagellonské přestavbě Starého královského paláce na Pražském hradě, Castellologica Bohemica 13, s. 119–152.
- Ježek, M. 1997: Česká města na folích würzburgského alba (II. část), Průzkumy památek IV, č. 2, s. 19–47.
- Kašička, F. 1988: Stavebně historické průzkumy SÚRPMO na Pražském hradě z posledního období (Západní díl Jižního křídla a kaple sv. Kříže), Archaeologia historica 13, 1988, s. 199–208.
- Kašička, F. – Vilímková, M. 1976: Císařské kuchyně Pražského hradu, Památky a příroda 36, č. 2, (Památková péče 31), s. 67–70.
- Leminger, E. 1889: Stavba hradu Pražského za krále Vladislava II., in: Památky archaeologické a místopisné XIV, Praha, s. 625–630.
- Magyar, K. 2005: „Et... introivit ad Hungariam sola germanica ancilla nomine Maria...” Mary of Hungary and Buda, in: O. Réthelyi a kol. edd., Mary of Hungary, The Queen and her Court 1521–1531. Budapest, s. 97–119.
- Magyar, K. 2016: Royal Residences in Buda in Hungarian and European Context, in: B. Nagy – M. Rady – K. Szende – A. Vadas edd., Medieval Buda in Context. Leiden – Boston, s. 133–168.
- Marsch, A. – Bühler, J. H. – Jacob, F. D. edd. 2001: Die Reisebilder Pfalzgraf Ottheinrichs aus den Jahren 1536/1537, von seinem Ritt von Neuburg a. d. Donau über Prag nach Krakau und zurück über Breslau, Berlin, Wittenberg und Leipzig nach Neuburg. Weißenhorn.
- Mencl, V. 1978: Architektura, in: J. Homolka a kol., Pozdně gotické umění v Čechách (1471–1526). Praha, s. 73–166.
- Němec, R. 2015: Architektura – vláda – země. Rezidence Karla IV. v Praze a zemích Koruny české. Praha.
- Němec, R. 2017: Solitude or Performance? The Papal and Royal-Imperial Residences of Benedict XII and Charles IV in Avignon, Prague and Karlstein, Journal of the British Archaeological Association 170, s. 115–151.
- Palacký, F. ed. 1829: Scriptorum rerum Bohemicarum III: Staří letopisové česťj od roku 1378 do 1527... Praha.
- Pešák, V. 1930: Dějiny královské komory české od r. 1527 I. Začátky organizace české komory za Ferdinanda I. Praha.
- Pešek, J. 2004: Pohled na Prahu 11. 12. 1536 aneb falckrabí Ottheinricha cesta do Krakova a zase zpátky, Pražský sborník historický 33, s. 7–23.
- Tomek, W. W. 1872: Základy starého místopisu pražského III, IV, V: Malá Strana, Hrad Pražský a Hradčany, Vyšehrad. Praha.
- Tomek, W. W. 1891: Dějepis města Prahy VIII. Praha.
- Tomek, W. W. 1893: Dějepis města Prahy IX. Praha.
- Tomek, W. W. 1897: Dějepis města Prahy XI. Praha.
- Uličný, P. 2015: The Palace of Queen Anne Jagiello and Archduke Ferdinand II of Tyrol by the White Tower in Prague Castle, Historie – Otázky – Problémy 7, č. 2, s. 142–161.
- Uličný, P. 2017: Hledání velkoleposti: Rezidence císaře Rudolfa II. na Pražském hradě v letech 1600–1612, in: P. Uličný a kol., Architektura Albrechta z Valdštejna. Italská stavební kultura v Čechách v letech 1600–1635. Praha, s. 825–907.
- Uličný, P. 2017: The Making of the Habsburg Residence in Prague Castle History of the Journey of the Imperial Palace from the Centre to the Periphery, Umění 65, s. 377–395.
- Uličný, P. 2018: Od císaře k oráci a zase zpět Panovnícké cykly ve Starém královském paláci na Pražském hradě, Umění 66, s. 466–488.
- Uličný, P. 2018: Bella, & rara armaria di sua Altezza: Zbrojnice Pražského hradu v době Ferdinanda Tyrolského, Průzkumy památek XXV, č. 1, s. 25–46.
- Uličný, P. 2019: The Summer Palace in the Royal Garden of Prague Castle and the First Renaissance Leisure Architecture in Central Europe, Umění 67, s. 514–537.
- Uličný, P. 2020: A Difficult Mission The Building of St Vitus's Cathedral in the time of Ferdinand I and Anna Jagiellon (1526–1547), Umění 68, s. 172–192.
- Uličný, P. 2021: The architecture of Prague Castle during the governorship of Archduke Ferdinand II (1547–1567): How to read it? in: S. Dobalová – J. Hausenblasová edd., Archduke Ferdinand II of Austria: A Second-Born Son in Renaissance Europe. Wien, s. 169–192.
- Uličný, P. v tisku: Erotica & sapientia. Rudolf II's Early Years at Prague Castle, Umění 69, s. v tisku.
- Urbánek, R. 1962: Věk poděbradský IV. Čechy za králování Jiříka z Poděbrad. Léta 1460–1464. Praha.
- Vavroušková, A. ed. 1941: Desky zemské království českého I. Kvaterny trhové 1, 1541–1542. Praha.
- Végh, A. 2010: Egy reneszánsz felirat töredékei és a budai királyi palota csillagképei, Művészettörténeti Értesítő 59, s. 211–232.
- Végh, A. 2011: A budai királyi palota Michael von Saurau útleírásában (1567), in: T. György – T. Gyöngyi edd., Várak nyomában. Tanulmányok a 60 éves Feld István tiszteletére. Budapest, s. 293–302.
- Vilímková, M. – Kašička, F. 1977: Stavební proměny Středního křídla Pražského hradu, Památky a příroda 37, č. 3, s. 129–139.
- Vlček, P. a kol. 1996: Umělecké památky Prahy. Staré Město a Josefov. Praha.
- Vlček, P. a kol. 2004: Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách. Praha.
- Vojtíšek, V. 1919: Z minulosti naší Prahy. Kapitoly z místopisu, zřízení a života města. Praha.
- Záruba, F. 2014: Hrad Václava IV. Od nedobytného útočiště k pohodlné rezidenci. Praha.

DER PALAS DER KÖNIGIN ANNA VON BÖHMEN UND UNGARN IN DER PRAGER BURG AUF DEN SPUREN DER VERSCHWUNDENEN RESIDENZ AUF DER PRAGER BURG

Nur aus den schriftlichen Quellen ist die Existenz des Palas der Königin Anna von Böhmen und Ungarn (1503–1547, Königin von Böhmen 1526–1547) in der Prager Burg bekannt, der nach dem Brand 1541 verschwand. Sein Verschwinden aus der Topografie der Burg war so radikal, dass man bis heute nicht weiß, wo er sich genau befunden hatte. Auf Grund der revidierten schriftlichen Quellen und der Analyse der dokumentierten Bauten an Stellen der möglichen Positionen des Palas versucht der vorliegende Beitrag eine Antwort auf diese Frage zu suchen. Den Schlüssel zu dieser Frage stellt vor allem die ausführliche Brandbeschreibung von Václav Hájek v. Libočan dar, in der der Palas der Königin zweimal, und zwar in unterschiedlichem Zusammenhang genannt wird. Im ersten Fall der Weiße Turm in der Südostecke des heutigen III. Burghofs wurde von ihm entzündet, zweitens teilt der Chronist mit, dass der Palas sich „oberhalb der Küchen“ befand, wohl der Küchen inmitten der Hofseite. In der Nähe dieser Küchen befand sich in der Südwestecke des Hofes ein umfriedetes Gelände, seit der Zeiten Rudolfs II. als Löwenhoflein bekannt, von dem eine Nachricht aus dem Jahr 1546 tatsächlich klar berichtet, dass es der Königin angehörte. Es war mit fünf verschiedenen Bauten verbaut, von denen einer zum Jahr 1543 als Turm beschrieben wurde. Laut Ansichten der Burg aus dem Jahr 1536 waren das aber gar nicht große Bauten, und somit konnten sie kaum Palas der Königin sein. Anhand der Beschreibung von Hájek lässt er sich nördlich des Weißen Turms lokalisieren, wo seit der Zeit Karls IV. ein großes Haus stand. Man kennt heute gar nichts von der mittelalterlichen Bebauung des Geländes, das heute der mittlere Burgflügel einnimmt. Die gesamte Situation der Prager Burg in der Zeit Ferdinands I. und Anna von Böhmen und Ungarn, die aber ihren Ursprung schon in der Zeit Wladislaws II. von Böhmen und Ungarn hat, lässt sich wohl nachfolgend rekonstruieren: Der König bewohnte den Westflügel des alten Königspalas an der Ostseite des heutigen III. Burghofs. Die Westseite des Hofes bildete Palas der Königin, zu dem als Zuflucht der Weiße Turm gehörte, und dessen Hinterräume sich im Löwenhoflein befanden. Beide den Hof beherrschenden Palasse waren voneinander ca. 100 m entfernt und mit einem Gang auf der Ringmauer an der Südseite verbunden. Der Gang führte weiter über die Staubbrücke in den königlichen Garten. Der Grund dieser Teilung befand sich wohl in der Lage vor dem Burgumbau unter Vladislav II., der ebenfalls wie sein Vorgänger Georg von Podiebrad ursprünglich im Königshof in der Altstadt gewohnt hatte, während die Gemächer der Königin sich unweit, an der Gegenseite der Zeltnergasse befunden hatten.

ABBILDUNGEN

Abb. 1: Die Prager Burg, Ansicht von Südwesten. Detail des Mittel- und Westteils der Burg aus der Abbildung Prags, Matthias Gerungs (Zuschr.), 1536 (nach A. Marsch – J. H. Biller a F.D. Jacob [Hrsg.], *Die Reisebilder Pfalzgraf Ottheinrichs aus den Jahren 1536/1537, von seinem Ritt von Neuburg a. d. Donau über Prag nach Krakau und zurück über Breslau, Berlin, Wittenberg und Leipzig nach Neuburg, Potsdam 2001, Pl. 13*).

Abb. 2: Prag, Burg, Rekonstruktion in der Zeit gegen 1560: 1. Alter Königspalas; 2. St. Veitskathedrale; 3. Küche; 4. Löwenhoflein; 5. Weißer Turm; 6. Palas Ferdinands v. Tirol; 7. Areal des vorausgesetzten ehemaligen nördlichen Teils vom Palas der Königin; 8. Stallungen; 9. Staubbrücke; 10. königlicher Garten (Zeichnung Petr Uličný).

Abb. 3: Prag, Burg, Zeichnungen der freigelegten Konstruktionen am III. Burghof (nach K. Fiala, *Pražský hrad v době románské* [Die Prager Burg in der Romanik], Praha 1933, Bildbeilage, Detail).

Abb. 4: Prag, Burg, Zeichnungen der freigelegten Konstruktionen am III. Burghof und im ehemaligen Löwenhoflein (APH [Archiv der Prager Burg], Neue Plänesammlung, Best.-Nr. 10001/263, Detail – Foto Petr Uličný).

Abb. 5: Prag, Burg, Zeichnungen der freigelegten Konstruktionen im ehemaligen Löwenhoflein, Karel Fiala, vielleicht 1937 (APH, Neue Plänesammlung, Best.-Nr. 10001/272 – Foto Petr Uličný). Legende (Nummerierung des Autors). 1. Tordurchfahrt beim Weißen Turm; 2. romanische Ringmauer; 3. Brunnen; 4. „romanische Quermauer“; 5. mittelalterliches Mauerhaupt; 6. Westmauer des nördlichen Hauses; 7. Stiege; 8. Brunnen; 9. Raum unter der ehemaligen St. Wenzelskapelle; 10. III. Burghof.

Abb. 6: Prag, Burg, Rekonstruktion des Löwenhofs im südöstlichen Teil des III. Burghofs in der Zeit König Wladislaws (nach: V. Mencl, *Architektura, in J. Homolka–J. Krása–V. Mencl–J. Pešina–J. Petráň, Pozdně gotické umění*

v Čechách [Die spätgotische Kunst in Böhmen] 1471–1526, Praha 1978, Abb. S. 130). Legende (Nummerierung des Autors): 1. Eingang; 2. kleiner Hof; 3–4. Häuser; 5. romanische Ringmauer; 6. Brunnen; 7. Weißer Turm. Abb. 7: Die Prager Burg von Süden (Michael Wolgemuth u. Wilhelm Pleydenwurf, in Hartmann Schedels Weltchronik, Nürnberg 1493, Abbildung von Prag, Detail).

Abb. 8: Prag, Burg, Plan gegen 1560, Kopie nach 1620. Detail des südwestlichen Teils (Florenz, Uffizi, Gabinetto di disegni e stampe, 4521 A).

Abb. 9: Prag, Burg, ehemaliges Löwenhoflein, später Erdgeschoss des Südflügels unter dem ehemaligen Oratorium bei der St. Wenzelskapelle. Südseite der den Brunnen beschränkenden „romanischen Quermauer“, gefunden 1938. Foto Antonín Gubčevský, 1938. APH, Fotosammlung, Best.-Nr. 466, D 3003).

Abb. 10: Prag, Burg, ehemaliges Löwenhoflein, später Erdgeschoss des Südflügels unter dem ehemaligen Oratorium bei der St. Wenzelskapelle. Östliche Seite der Mauer vom nördlichen Haus. Feststellung aus dem Jahr 1938 (Foto Antonín Gubčevský, 1938. APH, Fotosammlung, Best.-Nr. 452, D 3018).

Abb. 11: Prag, Burg, ehemaliges Löwenhoflein, Erdgeschoss unter der St. Wenzelskapelle. Die in den Jahren 1985–1986 gefundenen Konstruktionen (nach I. Boháčová, *Praha-Hrad. Místnost pod oktogonální kaplí* [Prag-Burg. Den Raum unter der oktogonalen Kapelle – nicht veröffentlichtes Manuskript], Praha 1992, Archäologisches Institut der Akademie der Wissenschaften, Nr. 55/92, Gestaltung Petr Uličný). Legende: 1. 3. die dem Kapellenbau vorhergehenden Bauten; 2. Die offenbar mit dem Kapellenbau zusammenhängenden Konstruktionen; 4. Stiegenfragmente.

Abb. 12: Prag, Burg, südwestlicher Teil des III. Burghofs. Rekonstruktion des Zustands vor 1541. Legende: 1. Weißer Turm; 2. Zweites Tor; 3. Drittes Tor; 4. Viertes Tor; 5. fünftes Tor; 6. Südteil des Palas der Königin Anna (Löwenhoflein); 7. Brunnen; 8–10. Häuser; 11. Brunnen; 12. Kleiner Hof; 13. Turm; 14. Burghof; 15. Nordteil des Palas der Königin Anna; 16. Haus; 17. Hofkanzlei (ehemaliges Haus des Hauptmanns Závěš Sulek von Hrádek); 18. Borek's Haus(?); 19. Graben (Zeichnung Petr Uličný).

Abb. 13: Prag, Burg, südwestlicher Teil des III. Burghofs. Rekonstruktion des Zustands gegen 1560. Legende: 1. Weißer Turm; 2. Zweites Tor; 3. Drittes Tor; 4. Viertes Tor; 5. Löwenhoflein; 6. und 8. Brunnen; 7–10. Häuser; 11. Palas Ferdinands v. Tirol; 12. Grundstück von Hanuš Neltz; 13. Grundstück von Lukáš Wetter; 14. Burghof; 15. Graben.

Abb. 14: Prag, Burg, ehemaliges Löwenhoflein, später Erdgeschoss des Südflügels des kaiserlichen Palas. Plan aus der Mitte des 18. Jahrhunderts (APH, Alte Plänesammlung, Best.-Nr. 157 A/2, Foto Ondřej Příbyl).

Abb. 15: Prag, Burg, ehemaliges Haus des Hauptmanns Závěš Sulek von Hrádek, später Südflügel des kaiserlichen Palas. Erdgeschosshalle.

Abb. 16: Prag, Burg, ehemaliges Haus des Hauptmanns Závěš Sulek von Hrádek, später Südflügel des kaiserlichen Palas. Erstes Obergeschoss, Kragstein nach dem verschwundenen Erker an der Südfassade, Blick aus der Erdgeschossebene (Foto Petr Uličný).

Abb. 17: Prag, Burg, ehemaliges Haus des Hauptmanns Závěš Sulek von Hrádek, später Südflügel des kaiserlichen Palas. J. H. Dinebier, Südfassadenplan vom kaiserlichen Palas, Mitte des 18. Jahrhunderts, Ausschnitt (APH, alte Plänesammlung, Best.-Nr. 112 A/1, Foto Petr Uličný).

Abb. 18: Prag, Burg, ehemaliges Haus des Hauptmanns Závěš Sulek von Hrádek, später Südflügel des kaiserlichen Palas. Fensterfragment im 1. Obergeschoss der Nordseite nach der Freilegung 1937 (Foto Antonín Gubčevský, 1937, APH, Fotosammlung, Best.-Nr. 615 D 2095).

Abb. 19: Prag, Burg, ehemaliges drittes Burgtor, später Teil vom Südflügel des kaiserlichen Palas. Fenster an der Ostseite in der Höhe vom heutigen 2. Obergeschoss nach der Freilegung 1923 (Foto Pařík & Comp., 1923, APH Fotosammlung, Best.-Nr. 629 D 536).

Abb. 20: Prag, Burg, mittlerer Flügel, Untergeschoss. Aufbereitet nach F. Kašička–H. Chvojková in Vilimková, M. – Kašička, Fr. 1970, *Stavebně historický průzkum Pražského hradu. Střední křídlo, I. koncept* [Bauhistorische Untersuchung der Prager Burg. Mittelflügel, I. Konzept – nicht veröffentlichte Maschinenschrift], Praha 1970 – APH, Best.-Nr. SHP Nr. 103/3). Legende: gestrichelt – Hausparzellen, abgesteckt 1546 und 1548, Umriss laut Mappe der Prager Burg aus der Zeit gegen 1560.

Abb. 21: Prag, Burg, ehemaliges Löwenhoflein, später Oratorium der St. Wenzelskapelle im 1. Obergeschoss. Ehemalige westliche Ringmauer, Ansicht von Osten mit Fensterresten in der Höhe zwischen dem 1. und 2. Obergeschoss, die wohl den Gang auf der Ringmauerkrone beleuchteten, Zustand nach der Freilegung 1937 (Foto Antonín Gubčevský, 1937, APH, Fotosammlung, Best.-Nr. 511 D 2108).

Abb. 22: Ambras bei Innsbruck, (Tirol, Österreich), Vorraum des 1563–1567 für Philippine Welser erbauten Bads (Foto Ivan P. Muchka).